

ר"ף מבואר - מסכת יומא

משנה

נאמר בתורה בפרשת יום הכפורים (ויקרא כג לז) 'שבת שבתון הוא לכם, וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם', וביום זה נוהגים חמשה איסורים של 'עינוי', חלקם אסורים מהתורה, וחלקם מדרבנן. משנתנו עוסקת בדיני עינויים אלו: **יום הכפורים, אסור מן התורה באכילה ובשתיה, ואסור מדרבנן ברחיצה, ובסיכה - סיכת הגוף בשמן, ובנעילת הסנדל** [ובגמרא יבואר באיזה סנדל נוהג איסור זה], **ובתשמיש המיטה.**

המלך והפלה, ורחצו את פניהם, ובגמרא יבואר הטעם לכך. והחיה - היולדת [עד שלשים יום ללידתה], **תנעול את הסנדל, ואף טעמו של דין זה יבואר בגמרא, דברי רבי אליעזר, והכמים אפרין בכל אלו, והיינו רחיצת הפנים במלך וכלה, ונעילת הסנדל ביולדת.**

גמרא

גמרא

הגמרא מבררת מהיכן נלמדים חמשת העינויים האמורים במשנה: **הני - אותם חמשה עינויים האמורים במשנתנו, בנגד מי - היכן הם רמזים בתורה** [כלומר, הרי אין כולם אסורים מן התורה, אלא רק אכילה ושתיה, והיכן מצאו חכמים רמז לכך שיש חמשה עינויים, ומחמת כן הוסיפו ואסרו אף את העינויים הנוספים (רא"ש)]. **משיבה הגמרא, אמר רב הסדא, בנגד חמשה לשונות ענויים שאמורים בתורה, שנאמר: א. 'שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם' (ויקרא כג לז). ב. 'שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם' (ויקרא טז לא). ג. 'ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם**

וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו' (זמזכר כט ז). ד. 'ואף בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה' (ויקרא כג כז). ה. 'והיתה לכם חקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם' (ויקרא טז כט).

תמחה הגמרא, **קראי חמשה חו - הרי יש רק חמשה פסוקים, ואנן שיתא תנן - ואנו שנינו במשנתנו ששה עינויים, אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. מתרצת הגמרא, שתיה בכלל אכילה היא, ונמצא שאכילה ושתיה הם 'עינוי' אחד, דאמר רבי שמעון בן לקיש, מניין לשתיה שהיא בכלל אכילה, שנאמר (דברים יד כג) 'ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכון שמו שם מעשר דגנה תירוש ויצהרד, ותיירוש' האמור בפסוק חמרא הוא - הרי זהו יין, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הכתוב בלשון 'ואכלת', הרי שאף שתיה כלולה בלשון אכילה. ובתיב נמי - ונאמר עוד (דברים יד כו) 'ונתת חקם בכל אשר תאנה נפשך בבקר ובצאן ובין ובשכר ובכל אשר תשאול נפשך ואכלת שם, והרי יין ושכר משתיא [-משקה] הוא, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הפסוק בלשון 'ואכלת'.**

עתה מבררת הגמרא מנין שכל הדברים הללו מכונים 'עינוי': **אכילה ושתיה דאיקרו [-שהם מכונים] 'עינוי, מנלן - מנין יש ללמוד זאת, דכתיב (ויקרא טז כט) 'תענו את נפשתיכם, ותנא דבי רבי ישמעאל - וכך שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, כתיב קבא - נאמר כאן, בענין יום הכפורים 'תענו את נפשתיכם, ובתיב קבא - ונאמר שם, בדברי משה רבינו לישראל (דברים ח ג) 'ויענה וירעבה', ויש ללמוד, מה לחלץ**

העיניו הוא על ידי רעבון, כמפורש בפסוק, אף כֵּאֵן, לגבי יום הכפורים, עֵינָיו רַעֲבֹן.

ממשיכה הגמרא ומבררת, סִיכָה, דְּאִיִּנְרִי [-שהיא מכונה] עֵינָיו, מִנָּא לָהּ, דְּכֵתִיב, כאשר התאבל דניאל על הפסקת בנין בית המקדש השני (דניאל י ג) 'לָחֶם חֲמֻדֹת לֹא אֲכַלְתִּי וּבָשָׂר יֵינִן לֹא בָא אֶל פִּי וְסוּף לֹא סָכַתִּי, וְאֶקְרִי - והנהגה זו מכונה עֵינָיו, דְּכֵתִיב (סס י יב) 'כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתְּ אֶת לֶבְךָ לְחֵבְרִין וּלְהַתְּעַנּוֹת, הִרִי שֶׁהֵימָנְעוֹת מִסִּיכָה קְרוּיָה עֵינָיו.

רְחִיצָה, דְּאִיִּנְרִי עֵינָיו, מִנָּלָהּ, דְּכֵתִיב (מלכים א' ז כו) לגבי הזמן שהעניש שלמה המלך את כל המשתתפים בנסיון להמליך את אדוניהו, וְלֹאֲכִינֵתֶר חֲבִיחֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנִיתָ לָהּ עַל שְׂדִיָּה, כִּי אִישׁ מֵוֶת אֶתָּה, וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֶמִיתָּךְ, כִּי נִשְׁאַתְּ אֶת אֲרֹן ה' אֱלֹהִים לִפְנֵי דֹר אָבִי, וְכִי הַתְּעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הַתְּעַנָּה אָבִי, וכוונתו היתה שהתענה עם דוד המלך בשעה שברח מפני אבשלום, וְכֵתִיב באותו ענין של בריחת דוד מפני אבשלום, שהביאו אוהבי דוד מאכלים שונים, (שמואל ב' יז כט) 'כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וָעֵיף וַצִּמָּא בְּמִדְבָּר, וְרָעֵב הָאִמּוֹר כֹּאן הֵינּוּ מִלְחָם, וְצִמָּא הֵינּוּ מִמַּיִם, וְעֵיף מִמָּאִי - לגבי מה נאמרה כאן לשון עייפות, לֹא - האם אין הכוונה מְרַחֲצָה, שלא יכלו להתרחץ באותו זמן שברחו, הרי שאף על רחיצה נאמר בפסוק לשון 'עֵינָיו'. דוחה הגמרא, וְדִילֻמָּא - שמא לשון עייפות האמורה כאן היינו שנמנעו מְעִילָת הַסֶּנְדֵּל, ועל זה נאמרה לשון 'עֵינָיו', ואין ראייה שאף הימנעות מרחיצה קרויה 'עֵינָיו'. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב נְחֻמֵּן בְּרִי וְצִחָק, מִחֻכָּא - מפסוק זה יש ללמוד ש'עייפות' היא הימנעות מרחיצה, שנאמר (משלי כה כה) 'מַיִם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה'. מקשה הגמרא, מנין שפסוק זה עצמו עוסק ברחיצה, וְאִימָא - שמא מדובר בנפש עייפה מוֹשְׁתִּיָּה, ונותנים לה מים קרים לשתות. מתרצת הגמרא, מִי כֵתִיב - וכי נאמר 'בְּנֶפֶשׁ עֵיפָה', שאז המשמעות היא שהמים נכנסים לתוך הגוף, להרוות את הצמאון, הרי 'עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה' כֵתִיב, והיינו שניתנים המים על הגוף מבחוץ, לרחיצה, אִלְמָא - ויש ללמוד מכאן שלשון 'עֵיף', מְרַחֲצָה הוּא, ואף לגבי דוד ואנשיו הכוונה שהיו מנועים מרחיצה, וְכֵתִיב - ועל זה נאמר הפסוק האמור לעיל וְכִי הַתְּעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הַתְּעַנָּה אָבִי, הרי שאף מניעת רחיצה מכונה 'עֵינָיו'.

נְעִילָת הַסֶּנְדֵּל, שההמנעות מכך קרויה עֵינָיו, מִנָּא לָהּ, דְּכֵתִיב לגבי דוד בבורחו מפני אבשלום (שמואל ב' טו ז) וְדָוִד עָלָה בְּמַעְלָה הַיְוִתִּים עָלָה וּבִזְכָּה וְרָאשׁ לֹא חָפְזִי וְהוּא הִלָּךְ יַחַף, וְכֵתִיב - ואף על דבר זה, שהיו הולכים יחפים, אמר שלמה לאביתר וְכִי הַתְּעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הַתְּעַנָּה אָבִי, הרי שאף ההליכה ברגלים יחפות קרויה עֵינָיו.

תְּשֻׁמִּישׁ הַמָּטָה, שההמנעות מכך קרויה עֵינָיו, מִנָּא לָהּ, דְּכֵתִיב בדברי לבן ליעקב אבינו (בראשית לא ט) 'אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֹתִי וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתִי, וְכך הוא פירוש הפסוק, 'אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֹתִי' במניעתם מִתְּשֻׁמִּישׁ, 'וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתִי' היינו כפשוטו, מְצָרוֹת - שלא ישא נשים נוספות שתהיינה צרות להן, הרי שהמניעה מתשמיש מכונה 'עֵינָיו'.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בפרטי איסור רחיצה ביום הכפורים: תָּנּוּ רַבָּנֵן בְּבֵרִיתָא, אָסוּר לְרַחֹץ בְּיוֹם הַכּוֹפּוּרִים אֶפִּילוּ מִקְצֵת גּוּפּוֹ, ואפילו במים קרים (ר"ן), כְּפִי שאסור לרחוץ את כל גופו. וְאִם הָיָה מְלַכְלָךְ בְּטִישׁ וּבִצְוָאָה, רִחֵץ בְּדֶרֶבּוֹ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ, כיון שאין זו רחיצה של תענוג, אלא של נקיון. וְאָסוּר לְסוּף מִקְצֵת גּוּפּוֹ כְּפִי שאסור לסוך את כל גופו. וְאִם הָיָה חוֹלָה, או שֵׁשׁ לוֹ חֲטָטִין [-פצעים] בְּרִאשׁוֹ, סָךְ בְּדֶרֶבּוֹ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ, כיון שאם לא יעשה כן יהיה לו צער [אבל באופן שאין לו צער, אף אם אינו סך לשם תענוג, הדבר אסור (ר"ן)]. תָּנָא רַבִּי מְנַשֶּׁה - שנו ברייתא זו בבית מדרשו של מנשה, רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֹמְרָה, מְדִיחָה [-רוחצת] אִשָּׁה יָדָה אַחַת בְּמַיִם, וְנִתְּנָה בָּהּ פֶּת לְתִינּוֹק, וְאִינָה חוֹשֶׁשֶׁת, כיון שאין זו רחיצה של תענוג אלא של נקיות. אָמְרוּ עָלָיו עַל שְׁמַאי הַזֵּקֵן, שֶׁלֹּא רָצָה לְהֶאֱכִיל בְּיָדוֹ אַחַת - לא רצה ליטול ביום הכפורים אפילו את ידו האחת כדי להאכיל את בנו, וְנִזְרָה עָלָיו שְׁיֵאָכֵל בְּשֵׁתִי יָדָיו, על ידי שיטלם תחילה. מבררת הגמרא, מָאִי טַעְמָא - מה הטעם לכך שהתירו נטילת ידים זו, ואף הכריחו את שמאי לנהוג כן. אָמַר אָבִי, מִשּׁוּם שִׁיכָתָא, ומבאר הר"ן, פִּירוּשׁ, רוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל הַיָּדִים בְּבֹקֶר, ומסתלקת רק לאחר נטילתם, ורוח זו מזיקה את האוכל מאכל שנגעו בו בידים קודם נטילת שחרית, וכיון שאין זו רחיצה של תענוג, מותרת היא אף ביום הכפורים.

הגמרא מביאה אופנים נוספים שבהם מותרת רחיצה ביום הכפורים, כשאין האדם מתכוון כלל לשם רחיצה: **תָּנִי רַבִּינָן בְּבִרְיָתָא, הָהוּלֵל לְחֻקֵּי בְּנֵי רַבּוֹ אוֹ פְּנֵי אָבִיו אוֹ פְּנֵי מִי שֶׁהוּא גִדּוּל מִמֶּנּוּ בְּחֻמָּה, שִׁישׁ בַּהֲלִיכָה זֶה קֶצֶת מְצוּהָ, וּלְצוּר כֵּךְ עָלָיו לַעֲבוֹר בְּנֵהר, עוֹבֵר בְּמֵי אֲפִילוֹ עַד צְוֹארוֹ, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אִיבָעִיָא לָהּ - הִסְתַּפְקוּ בְּנֵי הַיִּשִּׁיבָה, הָרַב הֵהוּלֵךְ אֶצְל הַתְּלָמִיד, מָאִי - הָאֵם רִשְׁאִי הוּא לְהֵלֵךְ בְּמֵי בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְלֹא אִיבָעִיָא - לֹא נִפְשַׁט בַּגְמָרָא סָפֵק זֶה, הִלְכָּהּ - וּלְכֹן הִדְבֵּר אֲסוּר.**

אופן נוסף של היתר להלך במים: **רַבָּא, שָׂרָא לָהּ - הִתִּיר לֵהֶם לְבָנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְׁמוֹ 'עֶבֶר וְיִמִּינָא', לְמֵיעֵבֶר לְטוּרֵי פִירֵי - לַעֲבוֹר בְּמֵי בְּיוֹם הַכְּפוּרִים כְּדִי לִלְכֹת לְשִׁמּוֹר פִּירוֹתֵיהֶם, וְאִף שְׁאִין בְּכֵךְ מְצוּהָ, כִּי שִׁישׁ חֲשַׁשׁ הַפֶּסֶד מִמּוֹן, הִתִּירוּ זֹאת חֲכָמִים. אָמַר לִיה אֲבִי לְרַבָּא, תִּנָּיָא דְּמִסִּיעָא לָהּ - הִתְנָא שֶׁבְּבִרְיָתָא מְסִיעָא לְפֶסֶק הַהֲלָכָה שֶׁלךְ, שֶׁכֵּךְ שִׁנְיָנוּ בְּבִרְיָתָא, שִׁמְרֵי פִירוֹתָ, עוֹבְרִין עַד צְוֹארוֹ בְּמֵי, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשִׁין.**

רַב יוֹסֵף, שָׂרָא - הִתִּיר לְבָנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְׁמוֹ תַּרְבּוֹ, לְמֵיעֵבֶר לְמִיתֵי לְפָרְקָא וְלְמִיזַל - לַעֲבוֹר בְּיוֹם הַכְּפוּרִים בְּמֵי בִּדְרָכָם לְשִׁמּוֹעַ אֶת הַדְּרָשָׁה, וְאִף לְחַזֹּר לְמָקוֹם לְאַחַר הַדְּרָשָׁה. אָמַר לִיה אֲבִי, נָהִי דְּלְמִיתֵי מְצוּהָ קָא עֲבִיד - אִמְנָם מוֹבְנִים דְּבִרִּיק לְגַבֵּי הַהֲלִיכָה לְשִׁמִּיעַת הַדְּרָשָׁה, דְּכִיּוֹן שִׁישׁ בְּכֵךְ מְצוּהָ מוֹתֵר לְהֵלֵךְ אֲפִילוֹ בְּמֵי, אֲבָל לְמִיזַל - לְחַזֹּר לְבִיתָם לְאַחַר הַדְּרָשָׁה, מָאִי מְצוּהָ קָעֲבִיד - אִיזוֹ מְצוּהָ נַעֲשִׂית בְּכֵךְ, שֶׁמִּחְמַתָּה הִתֵּר לָהֶם לְהֵלֵךְ בְּמֵי. אָמַר לִיה רַב יוֹסֵף, שְׁלֹא תִּהְיֶה מְכַשִּׁילָן לְעֵתִיד לְבָא, כְּלוּמַר, שְׂאֵם לֹא תִּתִּיר לָהֶם לְחַזֹּר לְבִיתָהוֹן, לֹא יָבֹאוּ לְמְצוּהָ זֶה כָּלֵל.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **רַב יְהוּדָה, וְרַב שְׁמוּאֵל בְּרַ [רַב] יְהוּדָה, הָיוּ קְיָמִי אֲגוּדָא - הָיוּ עוֹמְדִים בְּיוֹם הַכְּפוּרִים עַל שִׁפְתוֹ דְּנֶהַר פָּפָא, אֲמַעְבְּרָא דְּחֻצְדָּד - עַל מָקוֹם מַעְבַּר הַנֶּהַר, מוֹל הַמָּקוֹם שֶׁשְׁמוֹ 'חֻצְדָּד', הָיָה קָאִי רַבִּי בְּרַ פָּפָא לְחַד גִּיסָא - וְהָיָה רַמִּי בְּרַ פָּפָא עוֹמֵד בְּצַד הַשָּׁנִי שֶׁל הַנֶּהַר. רַבָּא לָהּ קָלָא - הָרִים רַמִּי בְּרַ פָּפָא אֶת קוֹלוֹ וְשָׁאֵל אוֹתָם, מַהוּ לְמֵיעֵבֶר - הָאֵם מוֹתֵר לִי לַעֲבוֹר אֶת הַנֶּהַר בְּרַגְלִי, לְמִיתֵי קָמִי רַבִּינָן - לְבֹא לְפָנֵי הַחֲכָמִים [וְהָיוּ לְפָנֵיהֶם, רַב יְהוּדָה וְרַב שְׁמוּאֵל בְּרַ יְהוּדָה], לְמִשְׁאֵל שְׁמִיעָתָא - לְשִׁאוֹל שְׁאֵלָה בְּתַלְמוּדִי. אָמַר לִיה רַב יְהוּדָה, רַב וְשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תְּרוּיָהוּ - אִמְרוּ שְׁנֵיהֶם הִלְכָה זֶה,**

עוֹבֵר - רִשְׁאִי לַעֲבוֹר, וְכֵלְכֵד שְׁלֹא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת חֶפֶת חִלּוּקוֹ - שֶׁלֹא יָרִים בִּידּוֹ אֶת שׁוּלֵי בִגְדּוֹ, כִּיּוֹן שֶׁבְּכֵךְ נִרְאָה כְּנוֹשָׂא אֶת הַבֶּגֶד דֶּרֶךְ מִשָּׂא וְטַלְטוּל, אֲלֹא יֵלֵךְ עִמּוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא, דֶּרֶךְ מְלָבוֹשׁ. אִיבָא דְּאָמְרֵי - וַיֵּשׁ אֹמְרִים שֶׁכֵּךְ אָמְרוּ לִיה רַב יְהוּדָה וְרַב שְׁמוּאֵל בְּרַ יְהוּדָה, תִּנָּיָא - שִׁנְיָנוּ בְּבִרְיָתָא דִּין זֶה, שֶׁהִדְבֵּר מוֹתֵר, וְכֵלְכֵד שְׁלֹא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת חֶפֶת חִלּוּקוֹ. מְבַרְרַת הַגְּמָרָא, תִּנָּיָא - מוֹבֵן דִּין זֶה בְּיוֹם הַכְּפִיפּוּרִים, דְּלִיבָא - שְׁאִין לוֹ לְאָדָם מְנַעַל בְּרַגְלוֹ, מִצִּי לְמֵיעֵבֶר בְּמִיָּא - רִשְׁאִי הוּא לַעֲבוֹר בְּמֵי. אֲבָל בְּשִׁבְתָּ, דְּאִיבָא - שִׁישׁ לוֹ מְנַעַל בְּרַגְלוֹ, מָאִי אִיבָא לְמִימַר - הָאֵם מוֹתֵר לוֹ לַעֲבוֹר כֵּךְ בְּמֵי, אוֹ שְׁחוּשִׁים שֶׁמֶּא יִפּוֹל הַמְנַעַל שֶׁבְּרַגְלֵי מִחֲמַת הַהֲלִיכָה בְּמֵי, וַיֵּבֵא לְטַלְטְלוֹ אַרְבַּע אֲמוֹת. תָּא שְׁמַע - בֹּא וְשִׁמַּע רֹאִיָּה לְסָפֵק זֶה, דְּאָמַר רַב נַחֲמִיָּה חֲתָנִיה דְּרַבִּי נְשִׂיאָהּ, אָנָּה חֲזַתִּינָהוּ - אֲנִי רֹאִיתִים לְרַבִּי אָמִי וְרַבִּי אָסִי, דְּעֵבְרִיָּה - שֶׁעָבְרוּ בְּמֵי בִּשְׁבַת כְּשֶׁמְנַעֲלֵיהֶם בְּרַגְלֵיהֶם דֶּרֶךְ מְלָבוֹשׁ, וְלֹא חֲשִׁשׁוּ. מִמְּשִׁיכָה הַגְּמָרָא וּמְבַרְרַת, תִּנָּיָא - מוֹבֵן דִּין זֶה לְגַבֵּי מְנַעַל, שְׁאִינוֹ נִשְׁלָף בְּקִלּוֹת מִהַרְגֵּל, אֲבָל בְּסַנְדַּל, הַנִּשְׁלָף בְּקִלּוֹת, מָאִי - מֵה דִּינוֹ, הָאֵם מוֹתֵר לַעֲבוֹר בּוֹ בְּמֵי בִּשְׁבַת. וְאִסְקִינָא - וּמִסְקִנָּה הִיא שֶׁלַעֲבוֹר בְּמֵי בְּסַנְדַּל, לְכַתְּחִלָּה לֹא - אִין לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכַתְּחִלָּה.

הגמרא מביאה דינים נוספים בענין רחיצה ביום הכפורים: **תָּנִי [-שְׁנָה בְּרִיָּתָא זֹו] רַב יְהוּדָה, אֲסוּר לִישֵׁב עַל הַטִּיט בְּיוֹם הַכְּפִיפּוּרִים. וּמִבֵּארֵת הַגְּמָרָא דִּין זֶה, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, וְכָטִיט הַמְּטַפַּחַת - טִיט לַח, וּמִשׁוֹם אִיסוּר רַחֲצָה. אָמַר אֲבִי, וְכָטִיט עַל מִנֵּת לְחִטּוּפִיָּה - וּבִתְנָאִי שְׁשִׁיעוֹר הַרְטִיבוֹת שֶׁל הַטִּיט יִהְיֶה כֹּזֵה שֶׁהוּא רֹאוֹי לְהַרְטִיב אֶת הַנוֹגַע בּוֹ, וְאוֹתָהּ רְטִיבוֹת שֶׁבִיד הַנוֹגַע בּוֹ רֹאוּיָה לְחַזֹּר וּלְהַרְטִיב דְּבַר נוֹסֵף, אֲבָל בַּפְחוֹת מִכֵּךְ, מוֹתֵר.**

אָמַר רַב יְהוּדָה, מוֹתֵר לְאָדָם לְהַצְטִינָן - לְקַרֵּר אֶת גּוּפוֹ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים בְּפִירּוֹת. מְבִיָּאָה הַגְּמָרָא אֶת הַנִּהְגוּתֵיהֶם שֶׁל הָאִמּוּרָאִים בְּעִנִּין זֶה, רַב יְהוּדָה, מְצַטֵּנָן בְּקָרָא - בְּדִלְעַת. רַבָּה הִיא מְצַטֵּנָן בִּינוֹקָא - מְקַרֵּר עֲצָמוֹ בִּילֵד קֶטֶן, שְׁגוּפּוֹ קָרָא. רַבָּא, מְצַטֵּנָן בְּכֶסֶף דְּכֶסֶף - בְּכּוֹס שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁהִמְתַּכְתָּ קָרָה הִיא. אָמַר רַבָּא, כֶּסֶף דְּכֶסֶף מְלִיא - בְּכּוֹס שֶׁל כֶּסֶף מְלֵאָה בְּמֵי, אֲסוּר - אֲסוּר לְקַרֵּר עֲצָמוֹ, שֶׁמֶּא יִשְׁפּוֹךְ עַל בְּשָׂרוֹ מֵאוֹתָם מֵי, וְנִמְצָא רוּחַ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים. חֲסִיר - אִךְ אִם הַכּוֹס חֲסָרָה,

שאינה מלאה במים, שרי - מותר לקרר בה את עצמו. אבל אם היתה הכוס דפחרא - של חרס, בין מליא בין חסירה - בין אם מלאה על גדותיה ובין אם אינה מלאה, אסיר, מאי טעמא - ומה הטעם בכך שאף כשאינה מלאה הדבר אסור, כיון דמישחל שחיל - המים שבה מחלחלים דרך הדפנות, והרי זה כמקרה עצמו במים ממש, והדבר אסור משום רחיצה. רב אשי אמר, אפילו כסא דכספא חסיר - גם בכוס של כסף שאינה מלאה, אסיר - אסור להתקרב. מאי טעמא - ומה הטעם לכך, כיון דאתי לאזדריבוי. ומבאר הר"ף, פירוש, שפא ותבעבעו המים שבתוכו, וינתזו על בשרו.

זעירא בר חמא, אושפיזבניה - מארחם דרבי יהושע בן לוי, ודרב אמי, ודרב אפי, ודבולחו רבנן דקפרי חנה - וכן היה מארחם של כל החכמים שהיו באים לעיר קיסרי, אמר ליה זעירא בר חמא ליוסף בריה [-בנו] דרבי יהושע בן לוי, בר אוריאל, תא אימא לך מילתא מעלייתא דהה עביר אבוד - בוא ואומר לך הנהגה משובחת שהיה אביך נוהג, ערב תשעה באב היו מביאין לו מטפחת, ושורה אותה במים, ובליל התענית היה מקנח בה פניו ורגליו. למחר, ביום התענית, היה מעבירה על גבי עיניו, להסיר חבלי שינה מעיניו, ואינו חושש משום איסור רחיצה. ערב יום הכפורים, שיש להחמיר בו יותר מבתשעה באב, היה שורה אותה [-את המטפחת] במים, וסוחטה ועושה אותה במין כלים נגובין - כבגד מנוגב מהמים שבו. למחר, ביום הכפורים, היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. וכן, פי אתא - כאשר בא רבה בר מרי מארץ ישראל לבבל, אמר, מטפחת היתה לו לרבי יהושע בן לוי, ובערב יום הכפורים היה שורה אותה במים, ועושה אותה במין כלים נגובין, למחר היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. ואסיקנא - ומסקנת הגמרא היא, דבערב תשעה באב שורה במים ועושה במין כלים נגובים. וערב יום הכפורים מקנח בה ידיו ורגליו, ולמחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, אבל אין שורה במים מעיקרא, דחייש לסחיטה בשעה שמעבירה על גבי פניו. פוסק הר"ף: וכן הלכתא - וכן היא ההלכה.

❧

הגמרא דנה עתה בענין איסור נעילת הסנדל ביום הכפורים: איבעיא להו - הסתפקו בני הישיבה, מהו - האם מותר לצאת בסנדל של שעם - גמא, והיינו מין עץ, ביום הכפורים. עמד

רבי יצחק בר נחמני על רגליו, ואמר, אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי, שניצא בסנדל של שעם ביום הכפורים, אמינא ליה - ושאלתי אותו, בתענית צבור שגזרים מחמת עצירת גשמים, שאסורים בנעילת הסנדל, מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בסנדל של שעם. ואמר לי, לא שנא - אין שינוי וחילוק בדבר, אלא אף בתענית ציבור מותר. אמר רבה בר רב הנה, אני ראיתי את רבי אלעזר שניצא בסנדל של שעם בתענית צבור, אמינא ליה - ושאלתי אותו, ביום הכפורים מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בו. ואמר לי, לא שנא, ומותר. רב יהודה, נפיק - היה יוצא בסנדל דהימני - העשוי ממין שעם. אבוי, נפיק - היה יוצא בסנדל דהוצי - העשוי מעלי דקלים. רבא, נפיק בדיבלי - היה יוצא במנעל העשוי מעשבים. רבה בר רב הונא, הנה פריה סודרא אפרעיה ונפיק - היה כורך בגד על רגליו, ויוצא בו, ללא מנעל כלל.

❧

תנו רבנן בברייתא, התינוקות - ילדים קטנים, מותרין בכולן - בכל העינויים, באכילה, ובשתיה, וברחיצה, וסביכה, כיון שדברים אלו נצרכים לילדים לגדילתם, ואין מונעים אותם מהם, חוץ ממנעל וסנדל שאף הם אסורים בו, כיון שאין בכך צורך עבורם.

תנו רבנן בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא כג לז) 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם', וכך יש לדרוש את הפסוק, כיון שנאמר 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש', יכול הייתי לומר שיתענה האדם בתשעה, תלמוד לומר - לכך נאמר 'בערב', והיינו במוצאי תשעה לחודש, שהוא ליל עשירי. אי - ואם היה נאמר רק 'בערב', יכול הייתי לומר שיתחיל בתעניתו רק משתחשף - כשיחשיך היום, תלמוד לומר - לכך נאמר גם לשון 'בתשעה', הא ביצד - כיצד מקיים האדם שתי לשונות אלו, מתחיל ומתענה מבעוד יום, קודם חשיכה, שכן מוסיפין מחול על הקדש. ממשיכה הברייתא ודורשת, אין לי ללמוד דין זה של הוספה על יום הכפורים אלא לפניו - לפני תחילת היום, לאחריו מניין, שאף במוצאי היום יש להוסיף מעט, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק 'מערב עד ערב', ללמד שגם ביציאת היום יש להמתין עד שיהא ערב ממש, והיינו אחר שחשך היום. ממשיכה הברייתא ולומדת את הדין בשבתות וימים

טובים: אין לי ללמוד שיש להוסיף מחול על הקודש אלא ביום הכפורים, שבת בראשית - שבת שבכל שבוע, מניין שאף בה יש להוסיף מחול על הקודש, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק לשון 'תשבתו', לרבות כל שבת. ימים טובים מניין שיש להוסיף בהם מחול על הקודש, תלמוד לומר 'שבתכם', ללמד שכל שבתה שאתה שובתה, אתה מוסיף לה, בין מלפניה בין מלאחריה. יכול הייתי לומר שיהא חייב ברת על חילולה של התוספת, תלמוד לומר (ויקרא כג ט) 'וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתיו וגו' את הנפש ההוא מקרב עמה', ללמד שרק על חילול עצמו של יום ענוש ברת, אבל אינו ענוש ברת על התוספת. יכול הייתי לומר שלא יהו חייבין ברת על תוספת מלאכה - על מלאכה שנעשתה בזמן התוספת, אבל יהו חייבין ברת על תוספת עינוי - האוכל או שותה בזמן תוספת יום הכפורים יתחייב כרת, תלמוד לומר (ויקרא כג כט) 'כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה', ללמד שרק על עצמו של יום חייבין ברת אם עוברים על העינויים שבו, ואין חייבין ברת על תוספת עינוי - על ביטול העינוי בזמן התוספת.

❧

שנינו במשנה, 'המלך והפלה ירחצו את פניהם'. מבררת הגמרא, מלך, מאי טעמא - מדוע רשאי הוא לרחוץ את פניו ביום הכפורים. אמר רב אבא בר זבדא, אמר רב, כיון שנאמר בפסוק 'מלך בפיפו תחזינה עיניו' (שעיה לג יז), ללמד שצריך המלך להיראות ביופיו. בלח, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו לה חכמים לרחוץ את פניה, אמר רב, כדי שלא תתנגד על בעלה. בעא מיניה - שאל ממנו רב מרבי חיילא, עד אימת קרית לה - עד איזה זמן לאחר הנישואין קרויה האשה 'בלח' לענין זה שמותרת לרחוץ פניה ביום הכפורים. אמר רבי חיילא, בדתנא בברייתא בענין אחר, לגבי כלה שמתה אביה או אמה, שאין מונעין תכשיטין לבלח כל שלשים יום, ואף כאן שיעור הזמן שקרויה היא 'כלה' הוא שלשים יום, ובהם מותרת לרחוץ פניה אף ביום הכפורים.

❧

הר"ף מביא עתה דין נוסף שהובא במסכת שבת (קטו). לגבי יום הכפורים: ומבעי ליה לאיניש ליקוריה ליומא דכפורי - וצריך האדם לכבד את יום הכפורים בכסות נקייה, דאמר ליה

ריש גליהא לרב המנונא, נאמר בפסוק (שעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכך ממצוא חפצך ודבר דבר', מאי דכתיב - לגבי מה נאמר בפסוק 'לקדוש ה' מכבד', אמר ליה רב המנונא, זה יום הכפורים, שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה, כבדתו בכסות נקייה.

❧

שנינו במשנה, 'והחיה תנעול את הסנדל וכו'. מבררת הגמרא, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו ליולדת לנעול סנדל ביום הכפורים, ומבאר, משום צנה - מחמת הקור שיש כשמהלכים על קרקע ללא מנעלים, וקור זה עשוי להזיק ליולדת.

דין נוסף: ושמא לא אמר, כל מחמת עקרב - בכל מקום שיש לחוש לנשיכת עקרב כשהולכים ללא נעלים, מתר לכל אדם לנעול נעליים ביום הכפורים, משום סכנה.

❧

משנה

התינוקות - ילדים קטנים, אין מעניין אותם ביום הכפורים, אבל מחנכים אותם להתענות קודם לשנה וקודם לשתיים - שנה או שנתיים קודם שיגיעו לגיל חיוב במצוות, בשביל שיהיו רגילים במצוות.

❧

גמרא

שנינו במשנה 'מחנכים אותם קודם לשנה וקודם לשתיים'. תמחה הגמרא, השתא - עתה, לאחר שהתבאר במשנה ש'לפני שתיים מחנכין לחו', לפני שנה מיבעיא - וכי יש צורך לומר שגם שנה קודם חיובם במצוות מחייבים אותם, והרי דבר פשוט הוא. אמר רב חסדא, לא קשיא, כאן - האופן שבו מחנכים את הילד רק שנה אחת סמוך לגדלותו, היינו בחולה - ילד חלש, שאינו מתענה קודם לכן. וכאן - האופן שבו מחנכים אותו שנתיים קודם לגדלותו, היינו בבריא.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדיני הצום לגבי ילדים בגילאים שונים: אמר רב הונא, בן שמונה וכן תשע שנים שלמות, מחנכין אותו לשעויות - להתענות חלק משעות היום, כדי להרגילו במצוות. בן עשר וכן אחת עשרה שנים שלמות, משלימין מדרבנן - חייבים מדרבנן לצום כל היום. בן שתיים

עֲשֶׂה, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא - חייבים לצום מן התורה כל היום. וְרַב נְחֻמֵּי אָמַר, בֵּן תִּשְׁעָ וּבֶן עֶשְׂרִי, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת. בֵּן אַחַת עֶשְׂרִי, מְשַׁלְמִין מְדַרְבְּנָן. בֵּן שְׁתֵּים עֶשְׂרִי, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בֵּן עֶשְׂרִי וּבֶן אַחַת עֶשְׂרִי, מְחַנְכִּין אוֹתָן לְשַׁעוֹת. בֵּן שְׁתֵּים עֶשְׂרִי, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא בְּתִינּוּקָתָא, שְׁזֵהוּ הַזְמָן בּוֹ הִיא מִתְחַיֶּיבֶת מֵהַתּוֹרָה בְּכָל הַמְצוּוֹת, וּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרִי מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא בְּתִינּוּקָא, שְׁזֵהוּ הַזְמָן שֶׁהוּא מִתְחַיֶּיב בַּמְצוּוֹת מֵהַתּוֹרָה.

מברר הרי"ף את ההלכה, בְּגִידוֹן זֶה שֶׁל תִּינּוּקָא, אָף עַל גַּב דְּמִימָא לֶן לַהֲלָכָה בְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר, תִּינּוּקָתָא בֵּת שְׁתֵּים עֶשְׂרִי וְתִינּוּקָא בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרִי מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא, מְכַל מְקוֹם קְיָמָא לֶן בְּרַב הוֹנָא וְרַב נְחֻמֵּי, דְּבִתְרָאי אִינוּן - שֶׁהֵם אֲמוראים מְאוּחָרִים יוֹתֵר, דְּמְשַׁלְמִין מְדַרְבְּנָן בְּרִי לְחֻנְכָּן בַּמְצוּוֹת כְּבֵר מִבֶּן אַחַת עֶשְׂרִי, בֵּין לְתִינּוּקָא בֵּין לְתִינּוּקָתָא, וּבֶן תִּשְׁעָ וּבֶן עֶשְׂרִי מְחַנְכִּין אוֹתָן לְשַׁעוֹת, בְּדֶרֶב נְחֻמֵּי, וְחִינוּךְ 'לְשַׁעוֹת' הֵיכֵן שָׁאֵם הָיָה רָגִיל לְאָכֹל בְּשָׁתֵי שַׁעוֹת - בַּשַּׁעָה שְׁנִיָּה שֶׁל הַיּוֹם, מְאָכִילִין אוֹתוֹ בְּשַׁלֵּשׁ - בַּשַּׁעָה שְׁלִישִׁית. וְאִם הִיָּה רָגִיל לְאָכֹל בְּשַׁלֵּשׁ, מְאָכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע.

⚔

משנה

אשה עוֹבְרָה [-מעוברת] שֶׁהִרְיָהָ רֵיחַ מֵאֹכֶל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְאִם אֵינָה אוֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ יֵשׁ סִכְנָה לָהּ וּלְעוֹבֵר, מְאָכִילִין אוֹתָהּ עַל פִּי רופאים בְּקִיָּאִין הָאוֹמְרִים שִׁישׁ סִכְנָה אִם לֹא תֹאכַל. וְאִם אֵין שָׁם בְּקִיָּאִין, מְאָכִילִין אוֹתָהּ עַל פִּי עֲצָמָהּ, עַד שֶׁתֹּאמַר דִּי.

⚔

גמרא

תָּנּוּ רַבִּנּוּן בְּבִרְיָתָא, עוֹבְרָה [-אשה מעוברת] שֶׁהִרְיָהָ בְּשֵׁר קֶדֶשׁ שֶׁל קֶרְבָּנוֹת, הָאִסּוּר לָהּ בְּאֹכִילָה, אוֹ בְּשֵׁר חֲזִיר, תּוֹחֲכִין לָהּ בּוֹשׁ [-מִין מִקַּל] בְּרִטְבּ, וּמִכְנִיסִין לָהּ בְּתוֹךְ פִּיהָ, וּמוֹצִצִתּוֹ וּמְרַגִּישָׁהּ אֶת טַעַם הַתְּבַשִּׁיל, אִם נִתְיַשְׁבָּה בְּכַךְ דַּעְתָּהּ, מוֹטְבָּה. וְאִם לֹא, מְבִיאִין לָהּ רִטְבּ עֲצָמוֹ. אִם נִתְיַשְׁבָּה דַּעְתָּהּ בְּרוֹטְבָּה עֲצָמוֹ, מוֹטְבָּה. וְאִם לֹא, מְבִיאִין לָהּ אֶת הַשֶּׁמֶן הָאִסּוּר עֲצָמוֹ, כִּיּוֹן שָׁאִין לָהּ דְּבַר שֶׁעוֹמֵד בְּפָנֶי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, חוּץ מִעֲבֻדָּה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים.

עֵתָּה מְבִרְרָתָא הַגְמָרָא מֵהֵיכָן יֵשׁ לַלְמוּד שֶׁשֶּׁלשׁ עֲבִירוֹת אֵלוֹ אֵינָן נִדְחוֹת אֲפִילוֹ מִפְּנֵי פְקוּחַ נֶפֶשׁ: עֲבֻדָּה זָרָה מִנָּא לֶן - מִנִּין לָנוּ שְׁאִינָה נִדְחִית מִפְּנֵי פְקוּחַ נֶפֶשׁ, דְּתִנּוּיָא בְּבִרְיָתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, בְּבִיאוֹר הַפְּסוּק (דְּכִרִים ו' ט) 'וְאֶהְבֶּתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ', אִם - כִּיּוֹן שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', לָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ', וְאִם נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ' לָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', כְּלוּמַר, הִרִי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים קֶשֶׁה יוֹתֵר, וְאִם כֵּן דִּי לִכְתּוּב אוֹתוֹ, וְאִנּוּ נָדַע שֶׁכָּל שֶׁכֵּן שְׁצִרִיךְ לֵאחֹב אֶת ה' גַּם בַּדְּבָר הַקָּל יוֹתֵר, אִלָּא יֵשׁ בַּדְּבָר דְּעוֹת חִלּוּקוֹת אֲצֵל בְּנֵי הָאָדָם, וְאִם יֵשׁ לָהּ אָדָם שְׁגוּפָא חָבִיב עָלָיו יוֹתֵר מִמְּמוֹנָא, לָכֵךְ נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', שְׁדָּבָר זֶה קֶשֶׁה יוֹתֵר. וְאִם יֵשׁ לָהּ אָדָם שְׁמֻמּוֹנָא חָבִיב עָלָיו מִגּוּפָא, לָכֵךְ נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ'. וְעַל כָּל פָּנִים מְבֹאֵר בַּפְּסוּק זֶה שְׁצִרִיךְ הָאָדָם לְמַסּוֹר אֲפִילוֹ אֶת נַפְשׁוֹ עַל אֶהְבֶּת ה', וְהֵיכֵן שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה, שִׁזּוֹ כְּפִירָה בֵּה'.

גִּלּוּי עֲרִיּוֹת, מִנָּא לֶן שְׁאִינוּ נִדְחָה מִפְּנֵי פְקוּחַ נֶפֶשׁ, דְּתִנּוּיָא בְּבִרְיָתָא, רַבִּי אָמַר, נֶאֱמַר בַּפְּסוּק לִגְבִי נַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה שְׁנֹאנְסָה (דְּכִרִים כ"ז) 'וְלֹנְעָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְּבָר אֵין לְנַעֲרָה חֲטָא מוֹת, כִּי בְּאֶשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְיוֹ וְרִצְחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הִדְבָּר הַזֶּה', הִרִי שֶׁהַשׁוֹוֹתָה הַתּוֹרָה דְּבַר זֶה לְרוֹצַח, וּמִשְׁמַע לְכַאוּרָה שִׁישׁ לַלְמוּד מְרוֹצַח דִּין מְסוּיָם הַשִּׁיךְ גַּם כֵּן, אִךְ קֶשֶׁה עַל כֵּךְ, וְכִי מַה הוּא הַדִּין שֶׁלְּמִדְּנָא מְרוֹצַח מִנְעִתָּה, הַשִּׁיךְ בְּנַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה, אֱלֹא, תְּרִי זֶה [-דִּין הַרוֹצַח] בָּא לְלַמֵּד, וְנִמְצָא לָמָּד, מִקִּישׁ הַכְּתוּב רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה מְאוּרְסָה, וּמִקִּישׁ נַעֲרָה מְאוּרְסָה לְרוֹצֵחַ, וְכֵן יֵשׁ לַלְמוּד, מַה [-כֶּשֶׁם שֶׁרוֹצֵחַ, שְׁאוֹמְרִים לוֹ שִׁיהְרוֹג אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן יִהְרָגוּהוּ, דִּינוֹ שִׁיְהָרֵג וְאֵל יַעֲבֹר] וְלֵהֲלֹךְ יְבוֹאֵר מִנִּין יוֹדְעִים דִּין זֶה בְּרוֹצַח], אָף נַעֲרָה מְאוּרְסָה, תִּתְּרֵג וְאֵל תַּעֲבֹר אִיסּוּר זֶה [וְהֵיכֵן בְּאוֹפֵן שֶׁהִיא צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה, אִךְ בְּלֹא זֶה אֵינָה צְרִיכָה לְמַסּוֹר עֲצָמָה לְמִיתָה]. וְכֵן נַעֲרָה מְאוּרְסָה שְׁאִדָּם רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְאוֹנְסָה, נִתְּנָה לְהַצִּילָהּ בְּנֶפֶשׁוֹ - מוֹתֵר לְהַרְגוֹ אֶת הַרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ כְּדִי לְהַצִּילָהּ, שְׁנֹאמַר (ס' כ"ז) 'כִּי בְשָׂדֶה מִצָּאָה צִעָקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאֻרְסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ', וּמִשְׁמַע שְׁאִם הִיָּה מִי שִׁוְשִׁיעַ אוֹתָהּ רִשְׁאִי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּכָל דֶּרֶךְ, וְאִף עַל יְדֵי הַרִיגַת הַרוֹדֵף, אָף רוֹצֵחַ הָרֵץ אַחֲרֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְרוֹצַחוֹ, נִתֵּן לְהַצִּילָהּ בְּנֶפֶשׁוֹ

- מותר להציל את הנרדף אפילו על ידי נטילת נפשו של הרודף.

ממשיכה הגמרא ומבארת, שפרכות דמים, שאינה נדחית מפני פקוח נפש, אף שאין פסוק המלמד זאת, סברא הוא, פי' החוץ דאיתא לקמיה דרבא - כמו אותו מעשה שאירע באדם שבא לפני רבא, אמר ליה אותו אדם לרבא, אמר לי מרי דוראי - אמר לי מושל עירי, זיל קטליה לפלגיא - לך והרוג את פלוני היהודי, ואי לא קטלינא לך - ואם לא תעשה כן, אהרוג אותך, ושאלתו היתה האם מותר לו לקיים את ציווי האדון ולהורגו כדי להינצל בעצמו מהריגה. אמר ליה רבא, ליקטלך ולא תקטליה - מוטב שיהרוג אותך אותו גוי, ולא תהרוג את חברך, והטעם לכך, שהרי הטעם שפקוח נפש דוחה את כל התורה הוא כיון שחביבה נפשו של אדם לפני ה', ואמר שיתבטלו המצוות ולא תאבד נפש מישראל, אבל באופן זה הרי בין כך תאבד נפש אחת מישראל, וגם תעבור עבירה, ומאי קזית דרבא דידך סומק טפי - מה ראית לחשוב שדמך אדום יותר מדמו של חברך וחביב לפני ה', שמחמת כן יתיר לך לעבור עבירה זו, דילמא דמא דחברך סומק טפי - שמא דמו של חברך אדום יותר, וכיון שאין עדיפות לנפשך על פני נפש חברך, אין היתר לעבור עבירה זו, שאין בה משום הצלת נפש מישראל.

סג

הגמרא ממשיכה לדון בענין מעוברת שהריחה מאכל ביום הכפורים: תהיא עוברת דאריחא - מעשה במעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, ורצתה לאכול ממנו, איתא לקמיה דרבי - באו לפני רבי לשאול אותו כיצד לנהוג, אמר להו - השיב להם, זילו לחישו לה דהאי דנא יומא דכפורי הוא - לכו ולחשו באוזנה שיום הכפורים היום, לחישו לה - לחשו לה כן, ואילחישא - ועזרה אותה לחישה שלא תתאוה יותר לאכול, קרא עליה - קרא רבי על העובר שבמעיה את הפסוק (וימיהו א ה) 'בטרים אצרה בבטן ידעתיה', נפק מינה - יצא מאותה אשה רבי יוחנן, שהוא היה העובר שהועילה לו הלחישה. מעשה נוסף: תהיא עוברת דאריחא - מעשה באשה מעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, איתא לקמיה דרבי חנינא - באו לפני רבי חנינא, לשאול כיצד לנהוג, אמר, לחישו לה שיום הכפורים היום, ולא אילחישא - ולא הועילה לה אותה לחישה, קרא עליה - קרא על העובר שבמעיה את הפסוק

(תהלים נח ז) 'זרו רשעים מרחם', ו'זרו' הוא מלשון זרות, שמעשיו זרים ומנוכרים לאביו שבשמים [ובהמשך הפרק (פסוק ו) נאמר 'אשר לא ישמע לקול מלחשים', ונרמז בזה שלא שמע למה שלחשו לאמו שהיום יום הכפורים (תוספת יוס הכפורים)], נפק מינה - יצא מאותה האשה שבתאי, שכיניו היה 'אוצר פירי' - אוסף פירות, לפי שהיה אוסף ושומר פירות רבים כדי שיהיו הכל צריכים לקנות ממנו, והיה מפקיע את מחירי הפירות, והדבר אסור, כמו ששינו בתוספתא 'אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות פירות'.

סג

שינו במשנה, 'חולא, מאכילין אותו על פי בקיאיין'. הגמרא דנה עתה באופן שיש ויכוח בין החולה עצמו לבין רופאיו: אמרי דבי - [אמרו בבית מדרשו של] רבי ינאי, אם החולא אומר ביום הכפורים אני צריך לאכול, ורפא אומר אינו צריך, שומעין לחולא. תמהה הגמרא, פשיטא - והרי דין זה פשוט הוא, כיון שבכל ספק נפשות יש להקל, וכיון שיש ספק אם נכונים דברי הרופא או דברי החולה, יש להקל ולהאכילו. משיבה הגמרא, מהו דתימא - היית יכול לומר דהאי דקאמר חולא צריכנא - מה שאומר החולה שהוא צריך לאכול, בעינא הוא דקא מבטית - פחד חתנים זה שהוא מפחד, סבר - כיון שהוא חושב בדעתו אי לא אכילנא מיתנא - אם לא אוכל, אמות, ואין להתחשב בדבריו אפילו בתורת ספק, כיון שהרופא אומר שאינו מסוכן לאכילה, קא משמע לן - לכך השמיענו רבי ינאי שמאכילים אותו, כיון שלב ידע מרת נפשו' (משלי יד ו), וכיון שהחולה אומר שהוא צריך לאכול, סומכים על דבריו, אף אם הרופא אינו אומר כן.

דין נוסף: אם החולא אומר אני צריך לאכול, ורפא אומר צריך, שומעין לרפא, ומאכילים אותו. תמהה הגמרא אף בדין זה, פשיטא - הרי פשוט שכן הוא הדין, כיון שספק נפשות להקל, ומאחר ולדברי הרופא צריך הוא לאכול, יש להאכילו. מתרצת הגמרא, מהו דתימא - סבור היית לומר שאף בזה שייך מאמר הכתוב 'לב ידע מרת נפשו', וכיון שהוא עצמו מרגיש שאינו צריך לאכול ניתן לסמוך עליו, ואין כאן אפילו ספק, קא משמע לן ששומעין לרפא, והאי דקאמר חולא לא צריכנא - ומה שאומר החולה שאינו צריך לאכול, תונבא הוא

דַּנְקִיט לִיה - רוח שטות היא שתוקפת אותו מחמת חוליו, ואין דבריו נכונים.

וְאִי אָמַר אִיהוּ וְאַחֲרֵינָא בְּהִרְיָה לֹא צָרִיכָנָא - ואם אמר החולה שאינו צריך לאכול, ויש עמו שני רופאים המסייעים לו ואומרים שאינו צריך לאכול, וְאָמְרֵי תְּרֵי אַחֲרֵינִי צָרִיךְ - ואילו שני רופאים אחרים אומרים שהוא צריך לאכול, הרי את החולה עצמו אין מחשיבים כלל בנידון זה, וכפי שהתבאר שאין סומכים על חולה האומר שאינו צריך נגד הרופאים, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהוא צריך לאכול, מְאָכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּיָּהֶן. [וְאִם עַל גַּב] דְּאָמְרִינֵן בִּי תְּרֵי בְּמִנְאָה וּמִנְאָה בְּתֵרֵי - ואף שבכל מקום אנו אומרים ששני עדים שוים בנאמנותם למאה עדים, הֲנִי מִיָּלִי לְעֵנִין עֲדוּת, שהאמינה התורה לכל שני עדים, ולא חילקה בנאמנות זו בין שנים לבין מאה, אָכַל גַּבִּי אוּמְדָנָא - במקום שאין זו עדות ממש אלא דבר התלוי באומדן דעת, בְּתֵר רֹב דְּעוֹת אֲזִילָנֵן - הולכים אחר רוב דעות, וְאִמְנָם, הֲנִי מִיָּלִי - דין זה שהולכים אחר רוב דעות, היינו בְּמִנְאָה - בדיני ממונות, אָכַל חָכָא - אך כאן, אף שזהו דבר התלוי באומדן הדעת, אין הולכים אחר רוב דעות, אלא סָפֵק נִפְשׁוֹת לְחֵקֶל, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהחולה צריך לאכול, אף אם יהיו כנגדם רופאים רבים האומרים שאינו צריך לאכול, מאכילים אותו מספק.

וְאִי אָמַר אִיהוּ צָרִיכָנָא - ואם אמר החולה עצמו שצריך הוא לאכול, וְאִם עַל גַּב דְּאָמְרֵי מִנְאָה רופאים דלֹא צָרִיךְ, מְאָכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עֲצָמוֹ. מִאי טַעְמָא - ומה הטעם בדין זה, לֵב יִדְעַ מֵרֵת נִפְשׁוֹ, וכפי שהתבאר.

❧

משנה

אגב המשנה הקודמת, בה התבאר דין מעוברת שהריחה ביום הכפורים, מביאה משנתנו דינים בענין דומה: מִי שֶׁאֲחָזוּ בְּלִמּוּם - חולי הבא מחמת רעבון, ויש בו סכנה, והסימן לכך הוא שענינו כהות ואינו רואה היטב, מְאָכִילִין אוֹתוֹ אֶפִּילוּ דְּבָרִים טְמֵאִים, עַד שִׁיאֲזָרוּ עֵינָיו. מִי שֶׁנִּשְׁכַּח כְּלָב שׁוֹטֵה, אף על פי שיש בו סכנה, מכל מקום אֵין מְאָכִילִין אוֹתוֹ מִחֻצָּר הַכֶּבֶד שֶׁלּוֹ [-של הכלב], אף שהרופאים נהגו לעשות כן דרך רפואה, כיון שאין זו רפואה בדוקה, אין היא מתירה אכילת מאכל טמא. וְרַבִּי מִתִּיָּה בֶּן חֲרָשׁ מְתִיר, כיון שהוא סובר שזו

רפואה בדוקה. וְעוֹד אָמַר רַבִּי מִתִּיָּה בֶּן חֲרָשׁ, הַחוּשֵׁשׁ בְּפִי [ובגמרא יבואר באיזה חולי מדובר], מְטִילִין לוֹ סָם בְּשֶׁבֶת, ואף אם הדבר כרוך במלאכה דאורייתא, מִפְּנֵי שְׁהוּא חוּלִי שִׁישׁ בּוֹ סָפֵק נִפְשׁוֹת, וְסָפֵק נִפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת.

❧

גמרא

שנינו במשנה, 'ועוד אמר רבי מתיא בן חרש, החושש בשיניו מטילין לו סם בשבת'. פוסקת הגמרא את ההלכה: וְהִלְכְתָּא בְּרַבִּי מִתִּיָּה בֶּן חֲרָשׁ, דְּאָמַר, הַחוּשֵׁשׁ בְּפִי מְטִילִין לוֹ סָם בְּשֶׁבֶת, והטעם לכך, דִּלָּא פְּלִיגִי רַבָּנֵן עָלֶיהָ - שאין חכמים חולקים עליו אֲלָא בְּכָלֵב שׁוֹטֵה, שלדעת חכמים אין מאכילים את החולה מחצר כבד שלו, אָכַל בְּדִינוֹ שֶׁל הַחוּשֵׁשׁ בְּפִי לֹא פְּלִיגִי עָלֶיהָ - אין חכמים חולקים עליו. והראיה לכך, דְּהָא רַבִּי יוֹחָנָן נִמְי חָשׁ בְּצַפְדִּינָא - רבי יוחנן עצמו גם כן אירע לו שהיה חולה בצפדינא, שְׁהוּא כָּאֵב חֲשִׁינִים, וְעַבְדָּ לָהּ סָם בְּשֶׁבֶת - ועשה לעצמו רפואה בשבת, דְּכִמְכָּה שֶׁל חֵלֶל הִיא - כיון שחולי זה הוא כמו חולי שבחלל הגוף, שמחללים עליו את השבת, דְּאָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שְׂאֵנִי - שונה היא מחלת צַפְדִּינָא, שמחללים עליה את השבת, הַזֵּאִיל וּמִתְחַלֶּת בִּפְּנֵי וְגוֹמְרֵת בְּכַנֵּי מַעֲיָם, ויש בה סכנה. מבררת הגמרא, מִאי סִימְנָה - מהו הסימן של מחלה זו, ומשיבה, רַבִּי מִיָּדִי מִכְּבִּיָּה - כשנותן איזה דבר בשיניו, וְאֵתִיָּה לִיה דְּמָא מְדִירָה - וזב דמו משורת השיניים, פִּירִישׁ, חֲפָשָׁר שֶׁל שִׁנָּיו, כלומר מהחניכיים.

❧

שנינו במשנה, 'מִפְּנֵי שְׁהוּא סָפֵק נִפְשׁוֹת, וְכָל סָפֵק נִפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת'. שואלת הגמרא, לְאִיתִיָּי מִאי - מה באה משנתנו לרבות בכלל זה. ומשיבה, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, לְאִיתִיָּי - באה המשנה לרבות שמותר לחלל שבת זו, אף שבודאי אינו עשוי למות בה מחליו, משום סָפֵק נִפְשׁוֹת שִׁיהִי בְּשֶׁבֶת אַחֲרֵת, ומבארת הגמרא, חִיכִי דְּמִי - באיזה אופן שייך דבר זה, בְּגוֹן דְּאִמְרוּהָ לְתַמְנִיָּא יוֹמֵי - כגון שאמדהו הרופאים שיצטרך לרפואה מסוימת במשך שמונה ימים, וְיִזְמָא קָמָא שֶׁבֶתָא - והיום הראשון של הרפואה הוא שבת, מִחוּ דְּתִימָא - סבור היית לומר, נִיעֲבָבִיהָ עַד לְאִירְתָּא - נתעכב עם הכנת רפואה זו עד לערב, שתצא השבת, פִּי חִיכִי דִּלָּא נִיחֻל עָלֶיהָ תְּרֵי שָׁבִי - כדי שלא נצטרך לחלל עליו שתי שבתות, גם שבת

זו וגם שבת הבאה, קא משמע לן - השמיעה לנו המשנה בלשון 'ספק נפשות דוחה את השבת' שאפילו ספק כזה דוחה את השבת, ואין ממתינים לערב, אלא מתחילים בהכנת הרפואה מיד בשבת.

מסייעת לכך הגמרא, תניא נמי הכי - שנינו כן אף בברייתא, מחמין - מחממים מים חמין לחולה בשבת, בין להשקותו, בין להברותו - לרוחצו בהם, ואין אומרים נמתין לו עד שיבכריא - שמא יבריא מעצמו, ולא יצטרך מים חמים, אלא מחמין לו מיד, ומפקין דוחה את השבת. ולא ספק שבת זו בלבד, אלא אף ספק שבת אחרת, והיינו כדברי שמואל לעיל. ואין עושין דברים הללו - הצלת נפשות על ידי חילול שבת, לא על ידי נכרים, ולא על ידי קטנים, שמא יסברו האנשים שרק בקושי התירו חילול שבת, ואם לא יזדמנו להם גויים או קטנים לא יחללו את השבת, אלא עושים זאת על ידי גדולי ישראל - ישראלים גדולים, ואין אומרים לעשות דברים הללו לא על ידי נשים, ולא על ידי בותים, כלומר, אין מייחדים לצורך כך אשה או כותי, שהם יחללו בכל פעם את השבת לצורך חולים שיש בהם סכנה, מפני שמצטרפים לדעת אחרת, כלומר, שיחשבו שאנו מזלזלים בהם, וכיון שאיננו רוצים לחלל את השבת לצורך כך אנו מטילים זאת עליהם, ולכן אין מייחדים אותם לכך, אבל בדרך מקרה מותר להשתמש בהם לצורך כך.

פסוק

תנו רבנן בברייתא, מפקחים פקוח נפש בשבת - עושים כל דבר הנצרך לשם פקוח נפש, ואף שיש בו משום מלאכה האסורה בשבת, והזריז להציל את הנפש על ידי חילול שבת, הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין כדי לעשות זאת. מביאה הברייתא דוגמא לדבר, פיצד, ראח האדם תינוק שנפל לים בשבת, פורס מצודה שמיועדת לדגים, ומעלהו, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא ציד פוורי - ואף שעל ידי מצודה זו הוא צד גם דגים, שזו מלאכה האסורה, מכל מקום כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. ראח תינוק שנפל לבור, עוקר חוליא - עוקר את העפר שבשפת הבור, ומעלהו משם, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא מתקן דרגא לחול - ואף שבמעשהו הוא מתקן מדרגה לבור שתועיל לו אף בימות החול, כיון שכוונתו להציל את התינוק,

מותר. ננעלה דלת בפני תינוק, שובר את הדלת ומוציאו, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא מיתבר ליה שייפי - ואף שעושה מלוח העץ של הדלת חתיכות קטנות שנח להדליקן, כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. מכבין ומפסיקין מפני הדליקה, כאשר יש בכך סכנה, כגון שיש שם בני אדם חולים או קטנים שאינם יכולים לברוח, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא ממכיד מכבין - אף שבכך הוא משפיל ומציע את הגחלים באופן שיוכל לצלות עליהם מאכלים בערב, מכל מקום הדבר מותר.

עתה מבארת הגמרא מדוע הוצרכה הברייתא להביא דוגמאות רבות לדין זה: וצריכא - ויש צורך ללמדנו את הדין בכל הדוגמאות שנקטה הברייתא, דאי אשמועינן ים - שאם היתה הברייתא משמיעה לנו רק את הדין הראשון, של הצלת התינוק מהים, היינו סבורים שהיתר זה הוא משום דאי לא מפיק ליה, מניית - כיון שאם לא יעלה את התינוק מהים, בודאי ימות, אבל בתינוק שנפל לבור, היינו סבורים לומר שאין לעשות מלאכה כדי להצילו, שהרי איפשר דיתב אפומא דבריא ומפשפש ליה - יכול האדם לשבת על שפת הבור ולהרגיעו בדברים עד שתצא השבת, צריכא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף באופן זה יש להצילו ולהוציאו מהבור, הגם שיש בכך משום עשיית מלאכה. ואי אשמועינן דין זה של בור, היינו סבורים שזהו משום דקא מכעית - שהתינוק מבוהל מהנפילה לבור, ולא יירגע על ידי שידברו איתו כל השבת, אבל תינוק שננעלה עליו דלת, איפשר דיתב ליה ברחאי גיסא ומפשפש ליה באמגוזי - היה מקום לומר שישב האדם בצד השני של הדלת, ויפייסנו באגוזים עד שתצא השבת, צריכא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף בזה מחללים את השבת כדי להוציאו מהחדר הנעול. שואלת הגמרא, הדין האחרון של הברייתא, שמכבין ומפסיקין מפני הדליקה, למא לי - מה החידוש בכך, והרי פשוט שיש בכך משום הצלת נפשות מהדליקה. משיבה הגמרא, אמר רבי אלעזר, לא נצרכה - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה, אלא לאופן שנפלה הדליקה בהצר אחרת, ששם אין בני אדם כלל, ומכל מקום מותר לכבותה בשבת מחשש שתתפשט לחצר זו, שיש בה בני אדם שאינם יכולים לברוח.

הגמרא מבארת עתה שבספק פקוח נפש חוששים אפילו לצדדים רחוקים: **אמר רב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, לא חלכו בפקוח נפש אחר הרוב.** מבררת הגמרא, **היכי דמי -** לגבי איזה אופן נאמר כלל זה, **אילימא דאיכא -** אם באופן שיש תשעה ישראל וחד עובד בוכבים, ויש להציל אחד מהם מסכנה על ידי מלאכה האסורה בשבת, ואין ידוע אם הוא ישראלי או גוי, ועל זה אמר שמואל שאסור להצילו כיון שאין הולכים אחר הרוב, **הא רובא ישראל נינהו -** הרי הרוב הם יהודים, ובודאי יש להצילו מספק. **אי נמי -** וגם אם הם מוחצתה על מוחצתה, חציים יהודים וחציים נכרים, הרי ספק נפשות לחקל, ובודאי יש להציל כל אחד מהם מהסכנה. **אלא** ודאי מדובר באופן דאיכא - שיש תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל, ומצילים כל אחד מהם אפילו על ידי מלאכה האסורה בשבת, **הא נמי פשיטא -** הרי גם דין זה פשוט הוא, **דהנה ליה קבוע -** שהרי האדם המסוכן קבוע הוא במקומו, **וכל קבוע -** ובכל מקום שיש ספק לגבי דבר הנמצא במקום קבוע, אף שלפי האמת הוא מיעוט ביחס לשאר חלקי הספק, **במוחצתה על מוחצתה דמי -** נחשב הדבר כאילו יש כאן ספק שקול, ואם כן בודאי יש להצילו מספק. אלא מבארת הגמרא, **לא צריכא -** לא הוצרך שמואל לומר כלל זה, אלא באופן דפריש חד מינייהו - שיצא אחד האנשים מתוך הקבוצה שרובם נכרים, ואזל [-והלך] לחצר אחרת, ונפלה בה דלקה באותה חצר, מהו דתימא - וסבור היית לומר כל דפריש מרובא קא פריש - אדם הפורש מתוך קבוצה של בני אדם, מן הסתם הוא מהרוב, שהם נכרים, ולא מפקחין - ואין מחללים את השבת כדי להצילו, קא משמע לן שמואל שאין חולקין בפקוח נפש אחר הרוב, אלא מצילים אותו מספק.

מקשה על כך הגמרא, **איני -** והרי אין הדבר כן, **והאמר רבי אסי, אמר רבי יוחנן, אפילו היו תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל באותה חצר, מפקחין.** אבל אם היו בחצר אחרת, אין מפקחין, והבינה הגמרא שמדובר באופן שפרשו מקצתם לחצר אחרת, ואנו סומכים על כך שפרשו מהרוב, והם נכרים. מתרצת הגמרא, **לא קשיא, הא -** דברי רבי יוחנן, האומר שאם הם בחצר אחרת אין מפקחים, היינו באופן דפריש בולחו - שיצאו כולם מהחצר, ואחד מהם הלך לחצר אחרת ונפלה

עליו מפולת, שכיון שאין כאן מקום קביעות לשאר, הולכים אחר הרוב, ואין מחללים שבת כדי להצילו, **והא דפריש מן קצתיהו -** ודברי שמואל האומר שמחללים שבת, היינו באופן שהרוב נשארו קבועים במקומם, ורק אחד מהם פרש ונפלה עליו מפולת, דכיון שהרוב קבועים ו'כמחצה על מחצה' הם, הרי הוא כמי שפרש ממקום שחציו יהודים, ולכן אף שבדרך כלל אנו אומרים שלאחר הפרישה הרי הוא כפורש מהרוב, שהם נכרים, מכל מקום משום חומרת פקוח נפש אמרו שמחללים עליו את השבת.

ספד

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני פיקוח נפש בשבת: **מי ששפלה עליו מפלת, ואין ידוע היכן הוא, ספק הוא שם, תחת המפולת, ספק אינו שם, אלא יצא מהבית קודם המפולת, ואפילו אם הוא שם עדיין לא ידוע אם נשאר חי, אלא ספק הוא חי ספק כבר מת, ואף אם הוא שם ועדיין הוא חי אבל ספק אם הוא עובד בוכבים, ספק הוא ישראל, מכל מקום מפקחין עליו אף במלאכות שיש בהם חילול שבת, שספק פקוח נפש של ישראל דוחה שבת. ואם תוך כדי החפירות מצאוהו שהוא עדיין חי, מפקחין עליו - ממשיכים לפנות את האבנים מעליו, ומצילים אותו. ואם מצאוהו שכבר מת, יניחוהו.**

ספד

גמרא

שנינו במשנה, **מצאוהו חי, מפקחין עליו.** תמחה הגמרא, **פשיטא -** והלא דין פשוט הוא, שאם מצאוהו חי ממשיכים להצילו. מתרצת הגמרא, **לא צריכא -** לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה שיש להצילו אלא אפילו אם הצלה זו תועיל רק לחיי שעה, כגון שבודאי ימות לאחר זמן קצר, והיה מקום לומר שאין מחללים את השבת לצורך כך, השמיעה לנו המשנה שאף באופן זה ממשיכים לחלל את השבת להצילו. הגמרא מביאה ברייתא בענין הצלת אנשים מהמפולת: **תנו רבנן בברייתא, אם מצאו אדם תחת המפולת, ונראה כמת, עד היכן הוא בודק כדי לדעת בבירור אם הוא מת או חי, עד טבורו, ששם ניתן להרגיש אם יש בו חיות [וגירסת הגמרא לפנינו היא 'עד ליבו', להרגיש אם ליבו דופק], ויש אומרים, שבדק עד חוטמו, אם יש שם נשימה. בודק ומצא עליונים**

מֵתִים, לֹא יֹאמַר בּוֹדָאֵי כָּבֵד מֵתוֹ הַתְּחַתּוֹנִים, אֲלֵא יְבֻדֵּק אֶת כּוֹלָם. וּמַעֲשֵׂה הָיָה, וְנִמְצְאוּ הַעֲלִיזִים מֵתִים, וְהַתְּחַתּוֹנִים חַיִּים. אָמַר רַב פֶּפְּא, מִחֻלְקֵת זֶה הָאִמּוּרָה בְּבֵרִיתָא, אִם בּוֹדְקִים בְּחוּטְמוֹ אוֹ בְּטַבּוּרוֹ, הֵינּוּ כְּאִשֶּׁר פִּינוּ אֶת הַמְּפֹלֶת מִמֶּנָּה לְמַעַלָּה - מִמְּרָגְלוֹתָיו כִּלְפֵי רֹאשׁוֹ, שֶׁלְּדַעָה הָרֵאשׁוֹנָה אִם אֵינוּ מִרְגִּישׁ חַיּוֹת בְּטַבּוּרוֹ אֵינוּ בּוֹדֵק עוֹד, וְלְדַעָה הַשְּׁנִיָּה מִמִּשְׁיַךְ וּבּוֹדֵק עַד חוּטְמוֹ. אָבֵל אִם פִּינוּ מֵעַלְיוֹ אֶת הַמְּפֹלֶת מִמֶּנָּה לְמַטָּה, בִּיּוֹן דְּבִדֵּק לִיָּה - לֵאחֹר שֶׁבִּדְקוּהוּ עַד חוּטְמוֹ וּמִצְאוּ שְׂאִין בּוֹ חַיּוֹת וְנִשְׁמָה, שׁוֹב אֵינּוּ צָרִיף לְבִדּוֹק, כִּיּוֹן שֶׁבּוֹדָאֵי מֵת, דְּבָתִּיב - שֶׁהָרִי נֹאמֵר לִגְבִי הַמְּבּוּל (בְּרַאשִׁית 2 כ3) 'כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפִּיו', הָרִי שֶׁתִּלָּה הַכְּתוּב אֶת נִשְׁמַת רוּחַ הַחַיִּים, ב'אִפּוֹ', וְהֵינּוּ בְּחוּטָם.

מִבְּרֵית הַגְּמָרָא, וּמִנָּא לָן - וּמִנִּין לָנוּ עֵיקַר דִּין זֶה, דְּפִקְחָא נָפִישׁ דְּחֵי שִׁבְתָּ. וּמִבְּאֵרֵת, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, יֵשׁ לְלִמּוּד זֹאת מִכָּךְ דְּאָמַר קְרָא - שֶׁנֹּאמַר בַּפְּסוּק (וִיקְרָא יח ה) 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם', וְיֵשׁ לְדִרוֹשׁ מִלְשׁוֹן 'וְחֵי בָהֶם', שִׁישׁ לִקְיִים אֶת הַמִּצְוֹת בְּאֹפֶן שִׁיחִיָּה בֵּהֶם הָאָדָם, וְלֹא בְּאֹפֶן שִׁיתִּכֵּן שְׁיִמּוּת בָּהֶם, כְּלוּמַר שִׁיתִּכֵּן שִׁיבָא עַל יְדֵי קִיּוֹם הַמִּצְוָה לִיְדֵי סִכְנַת נַפְשׁוֹת, וְלִכְּן אֵף סָפֵק פְּקוּחַ נַפֶּשׁ דּוּחָה שִׁבְתָּ.

❧

מִשְׁנָה

מִשְׁנֵתָנוּ מִבְּאֵרֵת אֶת חִילּוּקֵי הַכִּפְּרָה עַל עֲוֹנוֹת שׁוֹנִים: קֶרֶבן חֲטָאֵת שְׁחִיב לְהֵבִיא הָעוֹבֵר בְּשׁוּגָג עַל עֲבִירָה שִׁישׁ בְּזִדּוֹנָה כֶּרֶת, וְאֲשָׁם וְדָאִי, כִּגּוֹן אֲשֶׁם גְּזִילוֹת וְאֲשֶׁם מַעֲלִלוֹת, מִכְּפָרִין עַל הַחֲטָאִים הַלָּלוּ [יַחַד עִם הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהָרִי הַמְּבִיא קֶרֶבן בּוֹדָאֵי שֶׁב־בְּתְשׁוּבָה]. מִיָּתָהּ יוֹם הַכְּפּוּרִים מִכְּפָרִין עַל כָּל הָעֲבִירוֹת עִם הַתְּשׁוּבָה. וְהַתְּשׁוּבָה לְבִדָּה, בְּאִמְצַע הַשָּׁנָה, מִכְּפָרֵת עַל עֲבִירוֹת קְלוֹת, וְהֵינּוּ עַל בִּטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעַל עֲבִירוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵילוּ עַל עֲבִירוֹת חֲמוּרוֹת הוּא תּוֹלָה - מִמֵּתִין לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַד שְׁיִבָּא יוֹם הַכְּפּוּרִים וְיִכְפֹּר כִּפְרָה גְּמוּרָה.

❧

גְּמָרָא

שְׁנִינּוּ בְּמִשְׁנָה, 'תְּשׁוּבָה מִכְּפָרֵת עַל עֲבִירוֹת קְלוֹת, עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה'. תַּמָּהָה הַגְּמָרָא, חֲשָׁתָא - עֵתָהּ, אַחֲרֵי שֶׁאִמְרָה הַמִּשְׁנָה שֶׁעַל אִיסוּרֵי לֹא תַעֲשֶׂה הַתְּשׁוּבָה מִכְּפָרֵת, עַל עֲשֵׂה

מִיְבָעִיָּא - וְכִי יֵשׁ צוֹרֵךְ לֹאמַר שֶׁמִּכְפָּרֵת עַל בִּטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁזֶּהוּ עוֹוֹן קָל יוֹתֵר. מִתְּרַצַּת הַגְּמָרָא, אָמַר רַב יְהוּדָה, הִכִּי קָאָמַר - כִּךְ הִיא כּוֹוֶנֶת הַתְּנָא בְּמִשְׁנֵתָנוּ, תְּשׁוּבָה מִכְפָּרֵת עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעַל אִיסוּר לֹא תַעֲשֶׂה שְׁנֵתָק לַעֲשֵׂה [-שְׁנִיתָן לִתְקַנּוּ עַל יְדֵי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְכִגּוֹן הַגּוֹזֵל מִמוֹן, שִׁיכּוֹל לִתְקַן זֹאת עַל יְדֵי קִיּוֹם מִצְוֹת הַשְּׁבֵת הַגְּזִילָה], שְׂאִינוּ חֲמוּר יוֹתֵר מִבִּטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה.

שְׂאֵל רַבִּי מֵתִיָּה בֶּן חֲרֹשׁ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בְּרֻזְמִי, הָאִם שְׁמַעְתָּ אֶרְבָּעָה חִלּוּקֵי כְּפָרָה שְׁחִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל דְּזֹרֶשׁ. אָמַר לִיָּה - הִשִּׁיב לוֹ, לֹא הָיוּ אֵלּוּ אֲרָבְעָה חִלּוּקִים, אֲלֵא שְׁלֹשָׁה הָיוּ, וְתְשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָת וְאֶחָת מֵהֶן, וְכִךְ הֵם שְׁלֹשֶׁת הַחִלּוּקִים, א. עֵבֶר הָאָדָם עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֲשֵׂה תְשׁוּבָה, אֵינּוּ זֶה מִשְׁשׁ עַד שְׁמוֹחֲלִין לוֹ, שְׁנֵאָמַר (וִיקְרָא ג כ3) 'שׁוֹבִי בָנִים שׁוֹכְבִים אֶרְפָּא מִשׁוֹכְבֵיכֶם', הָרִי שִׁישׁ אֹפְנִים שְׁבֵת־תְּשׁוּבָה לְבַד מִתְּרַפָּא הָאָדָם. ב. עֵבֶר עַל אִיסוּרֵי לֹא תַעֲשֶׂה, וְעֲשֵׂה תְשׁוּבָה, תְשׁוּבָה תּוֹלָה - מִתְּחִילָה לְכַפֵּר, אֲךָ אֵינָה מְסַיֶּימֶת אֶת הַכִּפְּרָה, יוֹם הַכְּפּוּרִים מִכְּפֹר לְגַמְרִי, שְׁנֵאָמַר (וִיקְרָא טז ו) 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם', הָרִי שִׁישׁ עֲבִירוֹת הַצְּרִיכוֹת אֶת יוֹם הַכְּפּוּרִים כְּדֵי לְכַפֵּר. ג. עֵבֶר אָדָם עַל כְּרִיתוֹת וְעַל מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְעֲשֵׂה תְשׁוּבָה, תְשׁוּבָה יוֹם הַכְּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסְפּוּרִים מִמְּרָקִין - מְסַיֶּימִים אֶת הַכִּפְּרָה, שְׁנֵאָמַר (תְּהִלִּים פט לג) 'וְכִפְּרֵתִי בְּשֹׁבֵט פֶּשַׁע וּבְנִגְעִים עֲוֹנִים'. אָבֵל כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עוֹוֹן חֲלָל חַשְׁם, וְהֵינּוּ שְׁחוּטָא וְגוֹרָם לְאַחֲרִים לְחִטּוּא, אֵין בָּהּ בְּתְשׁוּבָה לְתַלּוּת, וְלֹא בַיּוֹם הַכְּפּוּרִים לְכַפֵּר, וְלֹא בְּיִסְפּוּרִין לְמַרְקָא, אֲלֵא בְּלִין תּוֹלִין, וּמִיָּתָהּ מִמְּרָקָתָהּ, שְׁנֵאָמַר לִגְבִי עוֹוֹן חֲלָל חַשְׁם (יִסְעִיָּה כ3 ז7) 'וְנִגְלָה בְּאֵזְנִי ה' צְבָאוֹת אִם יִכְפֹּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן'.

מִבְּרֵית הַגְּמָרָא, הִכִּי דְּמִי - אֵילוּ מַעֲשִׂים נַחֲשָׁבִים כְּחֲלָל חַשְׁם. וּמִבִּיָּאָה אֶת דְּבָרֵי הָאִמּוּרָאִים בְּעֵנִין זֶה, אָמַר רַב, בְּגִזָּן אָנָּא - אָדָם כְּמוֹנִי, דְּשִׁקְלָנָא בִּישְׂרָא מִטְּבַחָא וְלֹא יְהִיבָנָא דְּמִי לְאַלְתֵּר - אִם אִקְנָה בֶּשֶׂר מִהַטְּבַח וְלֹא אֲשַׁלֵּם לוֹ מִיד אֶת מַחֲירוֹ, כִּיּוֹן שֶׁאִם אֶתְעַכֵּב מִלְּשַׁלֵּם יַחֲשׁוּב הַטְּבַח שְׂאִנִּי גּוֹזֵל, וְיִלְמַד מִמֶּנִּי לְזַלֵּל בְּגִזָּל. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּגִזָּן אָנָּא, דְּמִסְגִּינָא - אִם אֵלֶךְ אֶרְבָּע אֲמוּנוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלָּין, וְהִרְוָה זֹאת אֵינוּ יוֹדֵעַ שֶׁנִּחְלָשְׁתִּי מִרּוֹב לִימוּד, וְיִלְמַד מִמֶּנִּי לְזַלֵּל וּלְהַתְּבַטֵּל מִלִּימוּד תּוֹרָה. רַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק אָמַר, בְּגִזָּן דְּאָמְרִי אֵינְשֵׁי - כִּגּוֹן תַּלְמִיד חֹכֵם שֶׁהִבְרִית אֹמְרוֹת עָלָיו מַחֲמַת מַעֲשֵׂיו הָרַעִים

יִשְׂרָאֵל לִיה מְאִירָה לְפָלְגֵינָא' - 'יסלח ה' לאותו פלוני, שמעשיו רעים. רב יצחק בר רב דימי אמר, כְּגוֹן שֶׁחֲבָרְיוֹ בּוֹשֵׁין מִשְׁמַעְתּוֹ - מתביישים בשמועה שיוצאת עליו, שמעשיו רעים.

תָּנוּ רַבֵּנָן בְּבִרְיָתָא, בְּזִמְנָא שְׂאֵדָם קוֹרָא בַּתּוֹרָה, וְשׁוֹנָה בַּמִּשְׁנָה, וּמִשְׁמַשׁ תַּלְמִידֵי חֻכְמִים לַלְמוּד אֶת הַגְמָרָא, וְהֵינּוּ לֵהֲבִין אֶת טַעְמֵי הַמִּשְׁנִיּוֹת, וְדַבְּרוּ בְּנֶחֱת עִם הַבְּרִיּוֹת, וּמִקְחָו וּמִתְנָן בְּשׁוּק בְּאוֹפֶן נָאָה, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מִחַ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אֲשֶׁרִי אִישׁ פְּלוֹנִי שְׁלָמָד תּוֹרָה, אֲשֶׁרִי אֲבִיו וְאֲשֶׁרִי רַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אוֹי לָהּ לִבְנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדּוּ תּוֹרָה, שֶׁהָרִי פְּלוֹנִי שְׁלָמָד תּוֹרָה, רְאִיתֶם בְּמָה יָפִים דְּרַבְּיוֹ וְכִמְה מִתְקַנְיוֹן מַעֲשֵׂיו, עָלָיו הִתְנוּב אוֹמֵר (יִסְעִיט מֵט ג) 'וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדִי אֲתָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֲתַפְּאֵר'. וְאִילוּ בְּזִמְנָא שְׂאֵדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְאִין דַּבְּרוּ בְּנֶחֱת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְאִין מִקְחָו נָאָה, וְאִינוּ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מִחַ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אוֹי לוֹ לְפָלְגֵינָא שְׁלָמָד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאֲבִיו וְלְרַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אֲשֶׁרִיֶּהֱם לִבְנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדּוּ תּוֹרָה, שֶׁהָרִי פְּלוֹנִי שְׁלָמָד תּוֹרָה, רְאִיתֶם בְּמָה מִכְּעָרְיוֹן מַעֲשֵׂיו וְכִמְה מִקְוִלְקִלְיוֹ דְּרַבְּיוֹ, עָלָיו הִתְנוּב אוֹמֵר (יִחְזַקְחָל לו כ) 'וַיִּבּוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאִמּוֹר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וַמְאָרְצוֹ וַיֵּצְאוּ, כְּלוֹמֵר, חִלּוֹל ה' הוּא כְּאִשֶּׁר הַגּוֹיִים אוֹמְרִים שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁעָם ה' אֱלֹהֵי בָאוֹת עֲלֵיהֶם גַּזִּירוֹת רַעוֹת, 'וּמֵאֲרָצוֹ יֵצְאוּ', וְכִבִּיכּוֹל לֹא הִיָּה הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יְכוֹל לִמְנוֹעַ מֵהֶם לְגַלּוֹת מֵאֲרָצָם, שְׁבָאוֹפֶן זֶה מִתְחַלֵּל שֵׁם ה' וְכִבּוּדוֹ מִתְמַעֵט.

⋯

הַגְמָרָא מְבִיאָה מִמִּירוֹת שׁוֹנוֹת בַּחֲשִׁיבוֹתָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה: אָמֵר רַבִּי חֲמָא בַּר חֲנִינָא, גְּדוּלָּה - חֲשׁוּבָה הִיא הַתְּשׁוּבָה, שְׁמִיבִיאָהּ רַפּוּאָה לְעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר (יִרְמִיָּה ג כז) 'שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹכְבִים אֶרְפָּא מִשׁוֹכְבֵיכֶם', הָרִי שְׁבִזְכוֹת הַתְּשׁוּבָה בָּאָה רַפּוּאָה. אָמֵר רַבִּי לִוִּי, גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה, שְׁמִיבִיגָת עַד כְּסֵא חֲכָמוֹד, שְׁנַאֲמַר (הוֹסֵעַ יד ז) 'שׁוֹכְבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֶלְהִיָּה'.

מִבְּרַת הַגְמָרָא, חִיבֵי דְּמִי - בְּאִיזָה אוֹפֶן נַחֲשֵׁב הָאָדָם כְּפֻעַל תְּשׁוּבָה, כְּגוֹן שֶׁבָּא דְּבַר עֲבָרָה לְיָדוֹ, וּפְרִישׁ - וְנִמְנַע מִלְּעַבּוֹר עַל עֲבִירָה זֹ. מַחְוִי - הָרָאָה בִּידוֹ רַב יְהוּדָה, שֶׁדַּבֵּר זֶה נֹאמֵר רַק כְּאִשֶּׁר כָּבַר חֲטָא בַּחֲטָא זֶה, וְעַתָּה בֹא לִידוֹ דְּבַר עֲבִירָה בְּאוֹתוֹ מְקוֹם, שֶׁאִינוּ מִתְבִּיִּישׁ לַחֲטָא מִחֲמַת הַמְּקוֹם (מֵאִלִּיט),

וּבְאוֹתוֹ פֶּרֶק - כִּשְׁהוּא עֲדִיין בָּאוֹתוֹ גִּיל שְׁעֵבֵר אֶת הָעֲבִירָה, שְׁעֲדִיין יִצְרוּ תּוֹקֶפּוֹ, וּבְאוֹתָהּ אֲשֶׁה, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ יוֹדַע הוּא שֶׁתִּתְרַצָּה לוֹ (מֵאִלִּיט), וְאֵף עַל פִּי כֵן נִמְנַע וְאִינוּ חוֹטָא.

אָמֵר רַב יְהוּדָה, רַב רְמִי - הַקְּשָׁה שִׁישׁ לַכְּאוֹרָה סְתִירָה בֵּין שְׁנֵי פְּסוּקִים, בְּתִיב בַּפְּסוּק אֶחָד (מִסְּלִי כֹה יג) 'מִכְּסָּה פִּשְׁעֵיו לֹא יִצְלִיחַ', הָרִי שֶׁאִין לוֹ לַאֲדָם לַהֲסִתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, וּבַפְּסוּק אַחֵר בְּתִיב (תְּהִלִּים לז א) 'אֲשֶׁרִי נִשְׁוִי פִּשְׁעֵי כְּסוּי חֲטָאָה', הָרִי שֶׁרָאוּי לַאֲדָם לַכְּסוֹת וּלְהַסִּתִּיר אֶת חֲטָאֵיו. וְתִירֵן, לֹא קִשְׂיָא, כְּאֵן, בַּפְּסוּק הָאוֹמֵר שִׁישׁ לַאֲדָם לַהֲסִתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, מְדוּבָר בְּעֲבָרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, כִּיּוֹן שֶׁאִם מִפְּרָסָם אֶת חֲטָאֵיו מִמַּעַט כְּבוֹד שְׁמִים. וְכֵאֵן, בַּפְּסוּק הָאוֹמֵר שֶׁאִין לַאֲדָם לַהֲסִתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, מְדוּבָר בְּעֲבָרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחִבְרוֹ, שֶׁצִּרִּיךְ הוּא לְגַלּוֹת אֶת הַדְּבַר לְרַבִּים, כְּדִי שִׁיבְקִשׁוּ מֵאוֹתוֹ אָדָם שִׁימְחֵל לוֹ.

⋯

הַסּוּגִיָּא הַבָּאָה דְּנָה בַּעֲנִין מִסְפֵּר הַחֲטָאִים שֶׁה' מוֹחֵל עֲלֵיהֶם: תָּנִינָא בְּבִרְיָתָא, עֶבֶר אָדָם עֲבָרָה פַּעַם רֵאשׁוֹנָה, מוֹחֲלִין לוֹ. פַּעַם שְׁנִיָּה, מוֹחֲלִין לוֹ. פַּעַם שְׁלִישִׁית, אִין מוֹחֲלִין לוֹ, שְׁנַאֲמַר (לִוִּי כג כט) 'חֵן כָּל אֱלֹהִים יַפְעֵל אֵל, פַּעַמִּים, שְׁלֹשׁ עִם גִּבּוֹר', כְּלוֹמֵר, בַּפַּעֲמִיִּים הָרֵאשׁוֹנוֹת פּוֹעֵל ה' לְמַחּוֹל לַאֲדָם עַל חֲטָאֵיו, אֲבָל בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית מַעֲנִישׁ הוּא אֶת הָאָדָם. מִקְשָׁה הַגְמָרָא, וְהַתְּנִינָא בְּבִרְיָתָא אַחֲרֵת שֶׁאֵף בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית מוֹחֲלִין לוֹ, וְרַק בַּפַּעַם הַרְבִּיעִית אִין מוֹחֲלִין לוֹ. מִתְרַצָּת הַגְמָרָא, לֹא קִשְׂיָא, הָא - הַבְּרִיָּתָא הָרֵאשׁוֹנָה, הָאוֹמֶרֶת שֶׁבַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית הוּא נַעֲנֵשׁ, עוֹסֶקֶת בְּיַחֲיד הַחוּטָא, וְהָא - הַבְּרִיָּתָא הַשְּׁנִיָּה, הָאוֹמֶרֶת שֶׁרַק בַּפַּעַם הַרְבִּיעִית אִין הַחֲטָא נִמְחָל, עוֹסֶקֶת בְּצִבּוֹר הַחוּטָא, שֶׁאִין ה' מַעֲנִישׁ אֶלָּא בַּפַּעַם הַרְבִּיעִית.

⋯

הַר"ף מְבִיא עֵתָה אֶת סוּגִיַּת הַגְמָרָא בְּמַסַּכַת תַּעֲנִית בַּעֲנִין דֶּרֶךְ הַחֲזָרָה בַּתְּשׁוּבָה: וְנִרְפִּינָן - וְעוֹד לְמַדְנוּ בְּפֶרֶק פֶּדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תַּעֲנִיט טז). תָּנוּ רַבֵּנָן בְּבִרְיָתָא, אָדָם שִׁישׁ בִּידוֹ עֲבָרָה, וּמִתְוַדָּה, וְאִינוּ הוֹזֵר - אִינוּ מִפְּסִיק לַחֲטָא בַּחֲטָא זֶה, לְמַחַ הוּא דוֹמָה, לְאָדָם שֶׁתּוֹפֵס שְׂרִיץ מִת בִּידוֹ, שֶׁהוּא אֲב הַטּוֹמָאָה, שְׁאֵפִילוֹ טוֹבֵל בְּכָל מִיּוֹת שְׁבַעֲוֵלָם, לֹא עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה. אֲבָל אִם זָרְקוּ מִיָּדוֹ וְטָבַל, מִיָּד עֲלָתָה לוֹ טְבִילָה, וְכֵן מְנִיחַ אֶת חֲטָאוֹ וְחוֹזֵר בַּתְּשׁוּבָה, מִתְכַּפֵּר לוֹ, שְׁנַאֲמַר (מִסְּלִי כֹה יג) 'וּמִוֹדָה וְעֵצֶב יִרְחֹם'. וְאוֹמֵר - וְעוֹד נֹאמֵר בַּפְּסוּק (לִיכָה ג מֵא) 'נִשְׂא לְכִבְנוֹ אֵל כְּפִיּוֹ

אֵל אֵל בְּשָׁמַיִם, כלומר, לא די בכך שנשא כפינו דרך חזרה בתשובה, אלא יחד עם זאת יש לישא את הלב לשמים, לחזור ולפרוש מהעבירות, וזו היא התשובה המועילה.

פסוק

הרי"ף חוזר לסוגיית הגמרא כאן, בענין דרך הוידי על החטא: **תְּנִינָא בְּבִרְיִיתָא, עֲבֻרֹת שְׁתַּוְּדָה עֲלִיהֶן הָאָדָם בְּיוֹם הַכְּפוּרִים הָהָא, לֹא יַחְזוּר וְיִתְוַדָּה עֲלִיהֶן בְּיוֹם הַכְּפוּרִים אַחֵר, שְׁהָרִי כְּבַר הַתְּכַפֵּרוֹ לוֹ. וְאִם שְׁנָה בָּהֶן - אִם לֹאֲחֵר יוֹם הַכְּפוּרִים נִכְשַׁל בְּחֹטָאִים אֱלוֹ פַּעַם נֹסַפְתָּ, צָרִיד שְׁתַּוְּדָה עֲלִיהֶן בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שְׁאַחֲרֵיו. וְאִם לֹא שְׁנָה בָּהֶן, וְהִתְוַדָּה עֲלִיהֶן פַּעַם נֹסַפְתָּ, עָלִיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (מְסִלִּי כו יא) 'בְּכָל־שָׁב עַל קֹאֹף כְּסִיל שְׁנֵנָה בְּאוֹלֶתָּ'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חוֹלֵק וְאוֹמֵר, כָּל שָׁבֹן - וְדָא עֲדִיף לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהַחְזוּר וּמִתְוֹדָה עַל חֹטְאֵיו בְּכָל שָׁנָה בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, אִף שְׁלֹא נִכְשַׁל בְּהֵם שׁוֹב, הָרִי זֶה מִשְׁבָּתָּ, שְׁנֵנָאֵמַר (תְּהִלִּים נא ה) 'כִּי פָשַׁעִי אֲנִי אֲדַע וְחֹטְאִתִּי נִגְדִי תִּמִּיד', הָרִי שְׁצִרִיךְ הָאָדָם לִזְכוּר אֶת חֹטְאֵיו תִּמִּיד, אִף שְׁכַבְרֵי הַתְּוֹדָה עֲלֵיהֶם פַּעַם אַחַת, אֲלֵא, מַה אֲנִי מְקַיֵּם - עַל אִיזָה דְּבַר נֹאמַר הַפְּסוּק 'בְּכָל־שָׁב עַל קֹאֹף כְּסִיל שְׁנֵנָה בְּאוֹלֶתָּ', בְּדֶרֶב הַיּוֹנָא, דְּאֹמַר רַב הַיּוֹנָא, בִּיּוֹן שְׁעֵבֶר אֲדָם עֲבִירָה אַחַת, וְשְׁנָנָה בָּהּ - חֲזוּר עַל כֵּךְ פַּעַם שְׁנִיָּה, הַיּוֹתֶרָה לוֹ. תִּמְהָה הַגְּמָרָא, הַיּוֹתֶרָה לוֹ סִלְקָא דְעֻתָּהּ - וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ שֶׁהוּתֵר לוֹ לַעֲבוֹר עֲבִירָה זֹאת מִחֲמַת שְׁכַבְרֵי עֲלֵיהּ פַּעֲמִיִּים. אֲלֵא אֵימָא - אֵלָּא כִּי יֵשׁ לֹמַר אֶת דְּבָרֵי רַב הַיּוֹנָא, שְׁכִיּוֹן שְׁעֵבֶר פַּעֲמִיִּים עַל אוֹתָהּ עֲבִירָה, נְעֻשִׁית לוֹ בְּהִיתָר - מְרַגִּישׁ הוּא כְּאִילוֹ הַדְּבַר מוֹתֵר לוֹ, וְאִינוּ נֹזֶהר מִלְּהִיכְשַׁל בָּהּ שׁוֹב.**

אומרת הגמרא דין נוסף בענין וידי: וְצָרִיד הַמִּתְוֹדָה לְפָרִט בְּדִבְרֵיו אֶת הַחֲטָא, שְׁנֵנָאֵמַר (סְמוּת לז לא) 'וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חֲטָא חֲטָא הָעַם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב, הָרִי שְׁפִירֵט מֹשֶׁה רִבִּינוּ אֶת חֲטָאֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁבֵּא לִבְקֹשׁ מִה' שִׁימְחַל לָהֶם, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בֶּבְאִי. רַבִּי עֲקִיבָא חוֹלֵק וְאוֹמֵר, הַחֹטָא אֵינוֹ צָרִיד לְפָרִט אֶת הַחֲטָא, וְדִי בִכֵּךְ שִׁתְּוֹדָה עַל חֲטָאֵיו בְּלִשׁוֹן כְּלָלִית, אֲלֵא מַה אֲנִי מְקַיֵּם - וְכִיצַד אִפְרֹשׁ אֶת הַפְּסוּק 'וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב', לִשָּׁם מַה אָמַר זֹאת מֹשֶׁה רִבִּינוּ, בְּדֶרֶבֶי יִנְאִי, דְּאֹמַר רַבִּי יִנְאִי, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא, רִבִּינוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּשִׁבְלֵי רִיבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב שְׁחֻשְׁפָּעָתָ

לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שְׁאֲמָרוּ דִּי, חֵן גְּרַמְנוּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת אֱלֹהִי זָהָב, וְלָכֵן אָמַר לִשׁוֹן זֶה, כְּדִי לְבַאֵר שְׁנַעֲשֶׂה מִפְּנֵי רִיבּוּי הַזָּהָב.

מִפְּרָסְמִין אֶת הַחֲנֻפִּים, הַמְרָאִים כְּאִילוֹ הֵם צְדִיקִים וְבִאֲמַת עוֹשִׂים עֲבִירוֹת, מִפְּנֵי חֲלוּל הַשֵּׁם, שֶׁאִם לֹא יִפְרְסְמוּ זֹאת יִסְבְּרוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֲדָם זֶה צְדִיק הוּא וַיְבֹאוּ לַלְמוּד מִמַּעֲשָׂיו, וְעוֹד, כְּשִׁיבֹאוּ עֲלֵיו עוֹנֵשִׁים מִהֲרַהְרִים הָאֲנָשִׁים אַחֵר מִיּוֹדֵתֵינוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאוֹמְרִים שֶׁאִין מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים מוֹעִילִים לְהֵגֵן עֲלֵיו, וּמִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, וְלָכֵן יֵשׁ לְפָרְסַם שֶׁאִינוּ צְדִיק, שְׁנֵנָאֵמַר (יִחְזָקָא ג כ) 'וְכִשְׁבֹּב צְדִיק מִצְדִּיק וְגו' וַעֲשֵׂה עוֹל וְנִתְּתִי מְכָשׁוּל לְפָנָיו', כלומר, כֹּאשֶׁר עוֹשֶׂה הַצְדִּיק עֲבִירָה, מִמַּצִּיא לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲטָא שִׁיכְשַׁל בּוֹ לַעֲיִנִי בְּנֵי אָדָם, כְּדִי שִׁיידְעוּ שֶׁהוּא חוֹטָא, וְלֹא יִהְרַהְרוּ מִדּוּעַ נִעֲנֵשׁ.

כָּל הַמְּזֻכָּר אֶת הָרַבִּים, אֵין מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ - אֵין מְנִיחִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם לַעֲבֹר עֲבִירָה, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דוֹחָה מִלְּפָנָיו אֶת הָעֲבִירָה, שֶׁלֹּא תִבָּא לִידּוֹ, בְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִלְמִידָיו נֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא יוֹרֵד לְשָׂאוֹל, שְׁנֵנָאֵמַר (תְּהִלִּים טז י) 'כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשָׂאוֹל לֹא תִתֵּן חֲסִידְךָ לְרֹאשׁוֹת שָׁחַת', כלומר, שֶׁ' יִמְנַע מִמֶּנּוּ מִלְּהִכְשַׁל בְּחֹטָאִים. וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִלְמִידָיו יוֹרְדִין לְשָׂאוֹל, וְהוּא נֹחֵל הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵנָאֵמַר (מְסִלִּי כח יז) 'אָדָם עֹשֶׂה בְּדָם נֶפֶשׁ עַד בּוֹר יָנוּם אֵל וְתִמְכּוּ בּוֹ', כלומר, אָדָם הַנִּעֲנֵשׁ מִחֲמַת דָּם נֶפֶשׁ, שְׁגָרָם לֵאֵיבּוֹד נֶפֶשׁ בַּעֲבִירָה, לֹא יִתְמַכּוּהוּ מִהַשָּׁמַיִם שֶׁלֹּא יִפּוֹל, אֲלֵא מְנִיחִים אוֹתוֹ וְנוֹפֵל בְּבוֹר גִּיהֵנִם.

פסוק

משנה

מִשְׁנַתְנוּ מִמַּשִּׁיכָה לְדוֹן בַּעֲנִינֵי כִפְרַת יוֹם הַכְּפוּרִים: אָדָם הָאוֹמֵר בְּלִיבּוֹ אֲחֻטָּא וְאֲשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, אֲחֻטָּא וְאֲשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, אֵין מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. הָאוֹמֵר אֲחֻטָּא וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר.

עֲבֻרֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם, יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֻרֹת שְׁבִין לְבִין חֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, עַד שְׁיִרְצָה [-שִׁיפִּי] אֶת חֲבֵרוֹ. אֶת הַהִלְכָה הַזֶּה דָּרַשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה מִכֵּךְ שְׁנֵנָאֵמַר בְּפִסּוּק (וִיקְרָא טז ז) 'מִכָּל חֲטָאֵתִיכֶם לְפָנַי ה' תִּטְהַרוּ', כלומר, יוֹם הַכְּפוּרִים מִטְהַר וּמְכַפֵּר עַל חֲטָאִים שֶׁהֵם 'לִפְנֵי ה'', וְלֹא עַל חֲטָאִים שֶׁבִין הָאָדָם לְחֲבֵרוֹ.

אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים מטהר אתכם, שנאמר (יחזקאל לו כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם' וגו'. ואומר - ועוד נאמר בפסוק (ירמיה יז ג) 'מקנה ישראל ח', מה מקנה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

סג

גמרא

שנינו במשנה, 'עבירות שבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו'. אמר רבי יצחק, כל המקניט [-המצער] את חברו, אפילו בדברים בלבד, צריך לפיכך, שנאמר (משלי ו א-ג) 'בני אם ערכת לרעה תקנעת לזר בפיה, נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך, עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכח רעה לך התרפס ורחב רעיד', וכך פירוש הפסוק, אם קמנו יש לו פיך, כגון ש'ערכת לרעה', ואתה חייב לו ממון, 'לך התרפס', כלומר, התר לו פסת היד - פתח את כף ידך ותן לו את ממונו. ואם לאו - אם אינך חייב לו ממון, אלא שציערתו, והיינו 'נוקשת באמרי פיך', שנכשלת בלשונך וציערת אותו, הרבה עליו רעים - בקש מידידים רבים שיפייסוהו עבודך, עד שיסלח לך.

אמר רב יהודה, וצריך לפיכך בשלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם, כלומר, שבכל חבורה יהיו לפחות שלשה בני אדם, שנאמר (איוב לג כז) 'ישיר על אנשים ויאמר הטאתי וישיר העיתי', ולשון 'ישיר' האמורה בפסוק היא מלשון 'שורה', ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. ואם מת אותו אדם שחטא כנגדו, אמר רבי יוסי בר חנינא, מכיא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו של אותו אדם, ואומר, 'הטאתי לה' אלהי ישראל, ולפלוגי זה שחבלתי בו'.

אמר רבי יוסי בר חנינא, כל המבקש מוטו - מחילה מחברו, ואין חברו רוצה למחול לו, אל יבקש ממנו - אינו חייב לבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר לגבי אחי יוסף שרצו לפייסו על מכירתו, (בראשית נ יז) 'כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיד וחסאתם כי רעה גמלוד ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך', ונאמרו כאן שלש לשונות בקשת מחילה, 'אנא', 'שא נא' 'ועתה שא נא'. מוסיפה הגמרא, ודוקא אם חטא לחברו אינו חייב לפייסו יותר משלש פעמים, אכל אם

חטא לרבו, מפנים ליה - חייב לפייסו אפילו פעמים רבות, עד דמפיים.

סג

עשרים וארבע דברים מעבדין את התשובה, ואלו הן, א) רכילות ולשון הרע, ב) ובעל חמה - אדם המהיר לכעוס, ג) ובעל מחשבות רעות, ד) והמתחבר לרשע ומתוך כך לומד ממעשיו, ה) והמרגיל עצמו ליהנות בסעודה שאינה מספקת לבעליה, ו) והמסתכל בפעויות, ז) והחולק עם גנב, ח) והאומר אחטא ואשוב, ט) והמתכבד בקלון חברו, י) והפורש מן הצבור, ואינו משתתף בצערם, ובזמן שהם חוזרים בתשובה אינו שב עמהם, יא) והמבזה אבותיו, יב) והמבזה רבותיו, יג) והמקלל את הרבים, יד) והמעבב את הרבים מלעשות מצוה, טו) והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, טז) והמשתמש בפעויות משכונן של עני הנמצא אצלו, יז) והמקבל שחד על מנת להטות אחרים בידו, יח) והמוצא אבידה ואינו מחזירה לבעליה, יט) והרואה את בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו, כ) ואוכל שד עניים ויתומים ואלמנות, כא) והחולק על דברי חכמים, כב) והחושד בכשרים, כג) והשונא את התוכחות, כד) והמלעיג על המצות. וכל הדברים האלו, אף שהם מעכבים את התשובה, אינם מונעים אותה, אלא אם חזר עליהם בתשובה הרי זה בעל תשובה, ויש לו חלק לעולם הבא (רמב"ם הלכות תשובה, פ"ד ה"ו). [הרמב"ם (תשובה פ"ד) מחלק את הדברים באופן זה: א. יש דברים שמעכבים את התשובה מחמת גודל החטא, שאין הקדוש ברוך הוא מספיק בידו לחזור בתשובה, והם: המחטיא את הרבים, והמטה את חברו לדרך רעה, והרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו מוחה בידו, והאומר אחטא ואשוב, או אחטא ויום הכפורים מכפר. ב. יש חטאים הגורמים לכך שלא יחזור האדם בתשובה, והם: הפורש מן הציבור, החולק על דברי חכמים, המלעיג על המצוות, המבזה רבותיו, והשונא את התוכחות. ג. יש חטאים שחוטא האדם לאנשים רבים, ואינו יודע מי הם וממילא אינו יכול להחזיר להם את הגזילה או לבקש מחילתם, והם: המקלל את הרבים, החולק עם הגנב, המוצא אבידה ואינו מכריז עליה, האוכל ממון עניים ויתומים ואלמנות, והמקבל שוחד להטות את הדין. ד. יש חטאים שנראים בעיני האדם כקלים, ומחמת כן אינו שב בתשובה עליהם, והם: האוכל מסעודה שאינה

מספקת לבעליה, המשתמש בעבטו של עני, המסתכל בעריות, המתכבד בקלון חבירו, והחושי בכשרים. ה. יש דברים שטבע האדם להמשך אחריהם, וקשה לו מאד לשוב מהם בתשובה, והם: רכילות ולשון הרע, ובעל חימה, ובעל מחשבות רעות, והמתחבר לרשע].

ספד

מלבד מצוות וידוי ביום הכפורים עצמו, תקנו חכמים שיתוודה האדם גם בערב יום הכפורים, והברייתא שלפנינו עוסקת בענין זה: **תנו רבנן בברייתא, מצות ודוי, בערב יום כפורים עם השקפה**, לאחר שאכל סעודה המפסקת, כשמקבל עליו קדושת יום הכפורים, כדי שיכנס ליום הכפורים מתוך תשובה, **דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים**, אף על פי שאכן עיקר הוידוי שתקנו חכמים הוא סמוך לכניסת יום הכפורים, מכל מקום צריכה שיתוודה גם קודם שיאכל וישתה בסעודה המפסקת, מחשש שמא יאירע דבר קלקלה בסעודתו, כגון שישתכר וכדומה ולא יוכל אחר כך להתוודות. ואף על פי שהתוודה קודם שאכל ושתה, מכל מקום נשארה עיקר התקנה במקומה, וצריכה שיתוודה אחר שיאכל וישתה, שמא אירע לו דבר חטא בסעודה עצמה.

מוסיפה הברייתא את דיני הוידוי ביום הכפורים עצמו: ואף על פי שהתוודה בתפילת ערבית של ליל יום הכפורים, יתוודה גם בתפילת שחרית, ויתוודה גם בתפילת מוסף, ובתפילת מנחה ובתפילת נעילה, כיון שעיקר כפרת יום הכפורים היא בסיום היום, וחששו שמא אירע לו דבר חטא במשך היום, ולכן מוסיף ומתוודה בכל תפילה, עד תפילת נעילה.

מבררת הגמרא: **והיכן אומרה** - באיזה מקום בתפילתו אומר האדם את הוידוי, ומבארת, **יחיד המתפלל**, אומרה אחר תפילתו, וישליח צבור אומרה באמבצע.

ממשיכה הגמרא ומבררת את נוסח הוידוי, **מאי אומר, רב אומר**, נוסח הוידוי פותח ב'אתה יודע רזי עולם', ושמואל אומר, אומר 'אתה יודע בעמקו של לב'. לוי אומר, אומר 'בתורתך כתוב לאמר' (ויקרא טו ז) **פי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו'** מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'. **רבי יוחנן אומר**, אומר 'רבון העולמים, לא על צדקותינו וכו'. **רב יהודה אומר**, 'פי עונותינו רבו מלמנות ואשמותינו עצמו מספר'. **רב המנונא אומר**, 'אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשיו שנוצרתי

כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי קל וחומר במותי, הרי אני לפניך ככלי מלא בושה ובלמה, יהי רצון מלפניך שלא אחטא וכו'. **אמר רב המדוי, לא שנו** - לא נאמרו כל הנוסחאות הללו על ידי האמוראים אלא באופן דלא אומר 'אכל חטאנו, אכל אי אומר 'אכל חטאנו', לא צריכה להוסיף כלום, כיון שזהו עיקר נוסח הוידוי. ואמר רב המדוי, **הוה קאימנא קמיה דמר שמואל** - הייתי עומד לפני מר שמואל בעת חזרת הש"צ של תפילת יום הכפורים, והוה יתיב - והיה יושב, אך פי מטא שליחא דצבורא - כאשר הגיע שליח הציבור ל'אכל חטאנו', קם אפרעיה - נעמד שמואל על רגליו, אמנא - אמרתי לעצמי, שמע מינה - יש ללמוד מכך שעמד שמואל בשעת אמירת מילים אלו, דעיקר וידויא האי הוא - שזהו עיקר הוידוי, וכיון שיש לעמוד בשעת הוידוי, עמד שמואל, וכיון שזהו עיקר הוידוי, אין צריך לומר את שאר הנוסחאות שאמרו האמוראים.

תנו רבנן בברייתא, **ביצד מתוודה הכהן הגדול ביום הכפורים**, אומר בסדר הזה, 'עויתי, פשעתי, חטאתי, וכן בפשעי המושלח הוא אומר' (ויקרא טז כא) **'והתוודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם'**, הרי שכתבה התורה את סדר הוידוי כך, עונות פשעים וחטאים. וכן במשה, בסדר י"ג מדות, הוא אומר (סמות לד ז) **'נשא עון ופשע וחטאה'**, הרי שזהו סדר לשונות הוידוי, **דברי רבי מאיר**. וחכמים חולקים ואומרים, הרי 'עונות' אלו הזדונות, וכן הוא אומר (כמלכז טו לא) **'הקרת תבורת הנפש החוה עונה בה'**, וכיון שעונש כרת הוא רק על מזיד, מוכח שלשון 'עון' נאמרה על מזיד, ו'פשעים' אלו המרדדים - העושה עבירה דרך מרידה בה', וכן הוא אומר (מלכז טז ג) **'מלך מואב פשע בי'**, והיינו מרד בי, ואומר (סס ח כז) **'אז תפשע לבנה בעת ההיא'**, והיינו שהעיר 'ליבנה' מרדה במלך יהודה. ו'חטאים' אלו השגגות, וכן הוא אומר (ויקרא ז ט) **'נפש פי תחטא בשגגה'**, ולפי זה ממשיכים חכמים ומקשים על רבי מאיר, וכי מאחר שכתב התורה על הזדונות ועל המרדדים בכך שאמר 'עויתי, פשעתי', וכי עתה חוזר הוא ומתוודה על השגגות בלשון 'חטאתי', והרי אם נמחל לו על הזדונות, ודאי שנמחל לו גם על השגגות. אלא כך הוא אומר, 'אנא השם, חטאתי, עויתי, פשעתי', והיינו שמבקש תחילה מחילה על השגגות, ואחר כך על הזדונות,

ובסוף על המרדים, שהם החמורים ביותר. ומסייעים לכך חכמים מפסוק, **וְכֵן בְּיַד הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר** (תהילים קו ו) **חֲטֵאוֹנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הָעֲוִינוּ הִרְשָׁעֵנוּ**, הרי שהסדר הוא להתוודות תחילה על השגגות ואחר כך על הזדונות. **וְכֵן בְּשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר** לגבי נוסח הוידוי, (מלכים א' ח מז) **חֲטֵאוֹנוּ וְהָעֲוִינוּ וְהִרְשָׁעֵנוּ**. **וְכֵן בְּדִנְיָאֵל הוּא אֹמֵר** (דניאל ט ה) **חֲטֵאוֹנוּ וְהָעֲוִינוּ וְהִרְשָׁעֵנוּ וּמִרְדְּנוּ**. ממשיכים חכמים ומבארים, **אֲבָל מִהוּ שְׂאֵמֶר מִשָּׁה נִזְשָׁא עוֹן וְפָשַׁע וְחַטָּאָה**, ומדוע הקדים משה את הזדונות לשגגות, לפי שכך **אָמַר מִשָּׁה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּשָׁעָה שְׁחֹמְטִים יִשְׂרָאֵל, וְעוֹשִׁין תְּשׁוּבָה, עֲשֵׂה לָהֶם דְּוִנּוֹת פְּשָׁגוֹת, ולכן אמר תחילה את העוונות והפשעים, עד שנהפכו ל'חטאות', וכאילו נעשו בשגגה, ואז ביקש מחילה גם על אותן 'שגגות'.**

פוסקת הגמרא את ההלכה, **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הִלְכָה בְּחֻבֵּימָם, שְׁנוּסַח הוִידוּי הוּא 'חֲטֵאוֹנוּ, עוֹינוּ וּפָשַׁעֵנוּ'.**

❧

הגמרא מביאה את הסוגיא במסכת תענית, לגבי תפילת נעילה: **תָּנִין הָתָם - שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה בַּמִּסְכַּת תַּעֲנִית (כו.)** לגבי ברכת כהנים, שבכל ימות השנה אין הכהנים נושאים כפיהם אלא בשחרית [ובשבתות וימים טובים אף במוסף], אבל לא במנחה, מחשש שיהיו שיכורים מחמת סעודתם ואסורים בנשיאת כפיים, אבל בימים שמתענים בהם, נושאים כפיהם אף בשאר התפילות, **וּבְשִׁלְשָׁה פְּרָקִים [-פעמים] בְּשָׁנָה הַכֹּהֲנִים נִזְשָׁאִין אֵת כַּפֵּיהֶם בְּכָל הַתַּפִּילוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וַיֵּשׁ יוֹם שְׁנוּשָׁאִים כַּפֵּיהֶם אֲפִילוּ אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם, בְּשַׁחֲרִית, בְּמוֹסֵף, וּבְמִנְחָה, וּבְנִעִילַת שָׁעִירָם, וְאִלוּ הֵם שֶׁלֹּשׁ הַפְּעָמִים בַּשָּׁנָה, בְּתַעֲנִיּוֹת צִיּוֹר שְׁנוּזִרִים בֵּית דִּין עַל עֲצִירַת גִּשְׁמִים, וּבְמַעֲמָדוֹת - אֲנָשִׁי מַעֲמַד הַמַּתְכַּנְסִים בַּעֲרִיָּה וּמַתַּעֲנִים וְקוֹרְאִים בַּתּוֹרָה וּמַתְפַּלְלִים שִׁיתְקַבְּלוּ הַקִּרְבָּנוֹת בְּרִצּוֹן [ובימים אלו נושאים הכהנים כפיהם רק שלש פעמים, שהרי אין בהם תפילת מוסף], וּבַיּוֹם הַכְּפוּרִים, שְׁבוּ נוֹשָׂאִים כַּפֵּיהֶם אַרְבַּע פְּעָמִים.**

מבררת הגמרא, **מָאי - מה היא תפילת 'נְעִילַת שָׁעִירָם' המוזכרת בברייתא. רַב אָמַר, צְלוֹתָא יְתִירְתָּא - זו היא תפילת עמידה רגילה של יום הכפורים, שיש בה שבע ברכות, ומוסיף בה ברכה יתירה של 'מה אנו מה חיינו'. וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, אומר**

רק **'מָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ'**, אך אין זו תפילת עמידה שאומר בה את כל שבע הברכות שבשאר תפילות. פוסק הר"ף: **וְהִלְכָתָא בְּרַב, שְׁזוּ תַפִּילַת עֲמִידָה שְׁאוֹמֵר בָּהּ שֶׁבַע בְּרוּכוֹת וּמוֹסִיף 'מָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ', דְּאָמְרִינָן בַּגְמָרָא, עוֹלָא בַּר רַב, נָחַת קָמִיָּה דְּרַבָּא - ירד לפני התיבה להתפלל תפילת נעילה ביום הכפורים לפני רבא, פְּתַח אֶת הַבֵּרֶכָה הָאֲמֻצְעִית בְּאַתָּה בְּחִרְתָּנוּ, וְסִים בְּמָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ, וְשִׁבְחִיָּה - ושבחו רבא. וכן רַב נָתָן, אָבוּהָ [-אביו] דְּרַב הוֹנָא בַּר נָתָן, נָחַת קָמִיָּה דְּרַב פַּפָּא - ירד לפני התיבה בתפילת נעילה לפני רב פפא, פְּתַח בְּאַתָּה בְּחִרְתָּנוּ, וְסִים בְּמָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ, וְשִׁבְחִיָּה רַב פַּפָּא, הרי שנקטו להלכה שאומרים ב'נעילה' את הברכות שבשאר תפילות יום הכפורים, ומוסיפים בה 'מה אנו מה חיינו'.**

אָמַר רַב אֶחָא בְּרִיָּה דְּרַבָּא, וַיַּחֲדִיד, הַמַּתְפַּלֵּל תַּפִּילַת נַעִילָה, אֹמְרָה - אומר 'מה אנו מה חיינו' אַחֲרֵי תַפְלִיתוֹ - אחרי נוסח התפילה הרגיל של יום הכפורים [אך שליח ציבור אומר זאת באמצע].

אָמַר רַב, תַּפְלִילַת נַעִילָה פּוֹטְרַת אֶת שָׁל עֶרְבִית, כִּיּוֹן שֶׁהוּא סוֹבֵר שְׁמַתְפַּלְלִים נַעִילָה בַּלַּיְלָה, בַּשָּׁעָה נַעִילַת שְׁעָרֵי שָׁמַיִם, וְרַב לְמַעֲמִיָּה - לשיטתו, דְּאָמַר שֶׁתַּפִּילַת נַעִילָה צְלוֹתָא יְתִירְתָּא הִיא, וְכִיּוֹן דְּצָלִי - מאחר והתפלל תפילה זו בלילה, תוּ לֹא צָרִיךְ - שוב אינו צריך להתפלל ערבית. מוסיף הר"ף, וְהָאִידְנָא - ובזמנינו, נְהוּגָא עֲלֵמָא לְצָלוּי - נוהגים הכל להתפלל תַּפְלִילַת עֶרְבִית אַחֲרֵי תַפִּילַת נַעִילָה.

❧

תָּנוּ רַבָּנֵן בְּבֵרִייתָא, הָרֹאָה קָרִי בַיּוֹם הַכְּפוּרִים, בְּזִמְנָן שֶׁהִתָּה קִיּוּמָת תַּקֵּנָת עֲזָרָא, שֶׁבַע קָרִי אֲסוּר בַּתּוֹרָה וּבַתַּפִּילָה, יוֹרֵד וְטוֹבֵל כְּדִי שִׁיּוּכַל לַהֲתַפַּלֵּל, וְלַעֲרֹב יִשְׁפָּשֵׁף אוֹתוֹ מֵעַל בִּשְׁרוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִחְצוּץ. תַּמָּה הַגְמָרָא, לַעֲרֹב סָלְקָא דְּעֵתָהּ - וכי תעלה על דעתך שישפשף רק במוצאי יום הכפורים, והרי כבר טבל, ואִיךָ תוֹעִיל הַסֵּרֶת הַחֲצִיצָה לֵאחֲרֵי הַטְּבִילָה. מַתְרַצַּת הַגְמָרָא, אֵלָּא אֵימָא - אלא כך יש לבאר את הברייתא, וְאָם בְּעֵרְב, יִשְׁפָּשֵׁף, פְּלוּמָר, אִם רָאָה קָרִי בַיּוֹם, יוֹרֵד וְטוֹבֵל, וְאִינוּ צָרִיךְ לְשִׁפְשֹׁף, מִפְּנֵי שֶׁחֲקָרִי שָׁעַל בְּשָׂרוֹ עוֹדְנָה לָהּ, וְאִינוּ צָרִיךְ שִׁפְשׁוֹף, לְפִיכָךְ לֹא יִשְׁפָּשֵׁף. וְאָם מִבְּעֵרְב, שֶׁהוּא לֵיל יוֹם הַכְּפוּרִים, רָאָה קָרִי, בְּשִׁיּוּרֵד לְטְבוֹל בַּיּוֹם יִשְׁפָּשֵׁף בִּידוֹ עַל מְקוֹם

שֶׁנֶפֶל בּוֹ הָקָרִי, מִפְּנֵי שֶׁכָּבַר יָבֵשׁ עַל בְּיָשָׁרוֹ, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁשְׂשׂוּף.

תֵּנָּה דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל - כֵּךְ שָׁנוּ בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, הָרֹאֶה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא בִּכְוֹנָה, עֲזָנוּתִי מְחַוֶּלֶת. תִּמְהָה הִגְמֵרָא, וְהָאֵל תֵּנִיָּא בְּבֵרִיתָא שֶׁהִרְוָה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים עֲזָנוּתִי סְדוּרִין, וּמִשְׁמַע שֶׁהֵם סְדוּרִים וְקִיּוּמִים. מִתְרַצֵּת הִגְמֵרָא, מֵאִי 'סְדוּרִין', סְדוּרִין לְהַמְחִיל.

בְּרִיתָא נּוֹסֶפֶת בַּעֲנִין זֶה: תֵּנִי - שָׁנָה ה'תֵּנָּה' [-אִדָּם הַשּׁוֹנָה מִשְׁנִיּוֹת וּבְרִיתוֹת] קָמִיה [-לִפְנֵינוּ] דְּרַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, הָרֹאֶה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדָאָג כָּל הַשָּׁנָה בְּוִלָּה שְׁמָא יָמוּת בָּהּ, כִּיּוֹן שֶׁדָּבָר זֶה מֵרָאָה שֶׁלֹּא קִיבְּלוּ אֶת תַּעֲנִיתוֹ בְּשָׁמִים, וְהִשְׁבִּיעוּ אוֹתוֹ בַּעַל כְּרָחוּ, כַּעֲבַד הַמוֹזָג כּוֹס לְרַבּוֹ וּשְׁפָכוּ לוֹ עַל פָּנָיו,

וְאֵם עֲלֵתָהּ לוֹ שָׁנָה - אִם הַשְּׁלִים שָׁנָתוֹ, מִכְּטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִדְבֵּר מֵרָאָה שִׁישׁ לוֹ זְכוּיוֹת רַבּוֹת שֶׁהִגִּינוּ עָלָיו. אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שִׁשְׁמַע בְּרִיתָא זֹאת, תִּדְּעַ - רֹאִיָּה יֵשׁ לָכֵךְ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכָּל הָעוֹלָם בּוֹלֵד רָעָב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא שָׂבַע, וּמִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁבִיעוּהוּ וּשְׁלָא מִדְּעָתוֹ, וְכִיּוֹן שֶׁהַשְּׁלִים שָׁנָתוֹ הָרִי זֶה רֹאִיָּה שֶׁצָּדִיק גָּמוּר הוּא, וּמָה שֶׁהַשְּׁבִיעוּהוּ מֵהַשָּׁמַיִם הֵינּוּ כִּיּוֹן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְתַעֲנִית, מִתּוֹךְ שֶׁצָּדִיק גָּמוּר הוּא (מֵהַרָּשָׁ"א).

כִּי אֶתָּא - כִּשְׁבָא רַב דִּיקְמִי מֵאַרְעֵי יִשְׂרָאֵל לִבְבֵּל אָמַר, הִרְוָה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁחַיִּי - יֹאדִירָךְ יָמִים, סָגִי וּמִסְגִּי בְּטִיבּוֹתָא - יִרְאָה בָּנִים וּבְנֵי בָנִים, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּסוּק (יִסְעִיָּה נ"ג ט') 'וְרָאָה זֶרַע יֶאֱרִיךְ יָמִים'.

הַדָּרֵן עַל־כֵּךְ יוֹם הַכִּפּוּרִים וְסִלִּיקָא לָהּ מִסַּכַּת יוֹמָא

